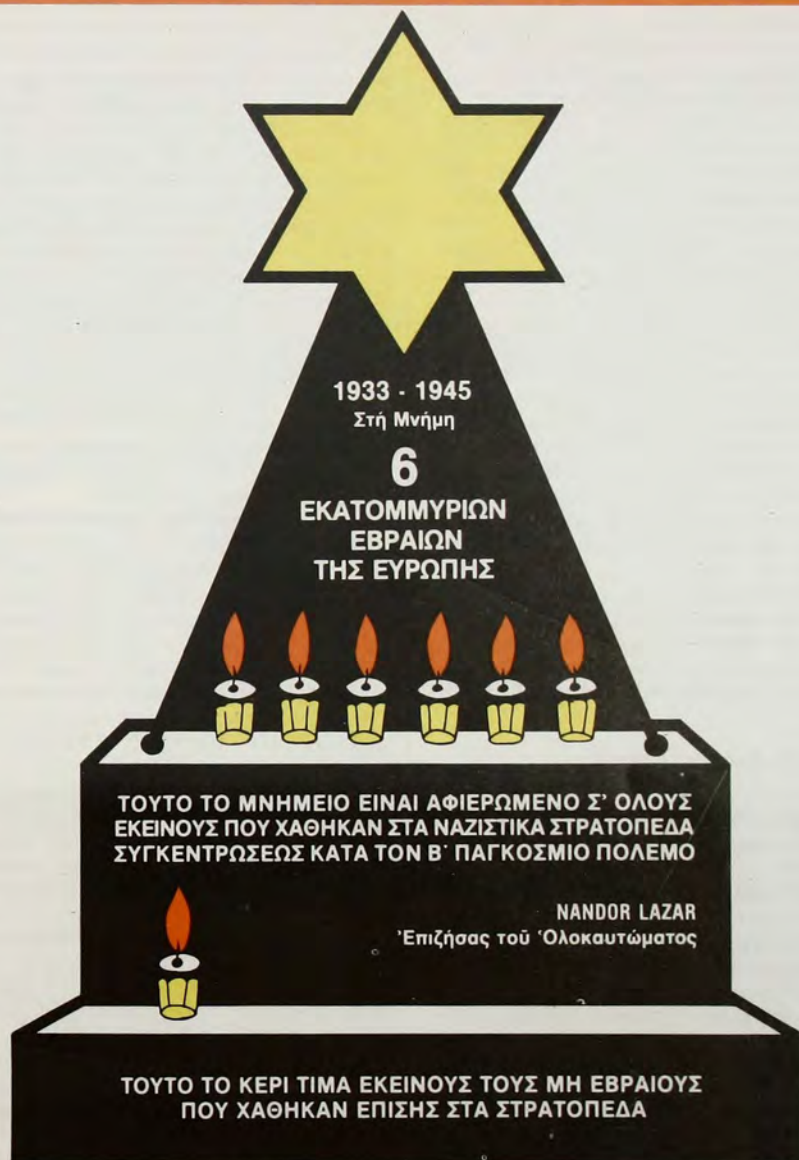


ΕΤΟΣ Θ' • ΑΡΙΘΜ. 86 • ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1986 • ΝΙΣΑΝ 5746



עליה לבניהם ספרו ובניהם לבניהם

«Διηγέθητε προς τά τέκνα σας περί τούτου καί τά τέκνα σας προς τά τέκνα αὐτῶν»
(Ιωήλ, 1:3)

‘Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης κ. Αύγουστίνος ἀπαντᾷ σέ ἐπιστολή τοῦ Κ.Ι.Σ.

‘Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Φλωρίνης, Πρεσπών και ‘Εορδαίας κ. Αύγουστίνος ἀπαντᾷ σέ ἐπιστολή τοῦ Κεντρικοῦ ‘Ισραηλιτικοῦ Συμβουλίου.

Στό περιοδικό «Σπίθα», πού ἐκδίδει ἀπό δεκαετιῶν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Φλωρίνης κ. Αύγουστίνος, σέ κάποια ἐκδόσή του εἶχε ἐπικολληθεῖ κάποιο ἀπό τὰ συκοφαντικά ἀνώνυμα φυλλαδιάκια πού θέλουν νά παρουσιάσουν τόν ψευδή συσχετισμό μεταξύ ‘Ιουδαϊσμοῦ καί Χιλιασμοῦ. Τό Κεντρικό ‘Ισραηλιτικό Συμβούλιο, ἐπειδή γνωρίζει τήν ἐντιμότητα τοῦ ἀνδρός, ἔκρινε καθήκον του νά ἀπευθυνθεῖ σχετικά στόν ‘Επίσκοπο Φλωρίνης. ‘Ο Μητροπολίτης μᾶς ἔστειλε τήν ἐπιστολή, πού δημοσιεύεται παρακάτω, καί γιά τήν ὁποία τόν εὐχαριστοῦμε.

“Ὅσον ἀφορᾷ τίς θεολογικές ἀπόψεις τοῦ Σεβασμιώτατου, πού περιέχονται σ’ αὐτή τήν ἐπιστολή, θά θέλαμε νά παρατηρήσουμε ὅτι, ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ἀκρογωνιαία διαφορά μεταξύ τῶν δύο ἐξ ἀποκαλύψεως θρησκειῶν — τοῦ ‘Ιουδαϊσμοῦ καί τοῦ Χριστιανισμοῦ — βρίσκεται στήν περί ‘Ιησοῦ ἀντίληψη. Ὡς ἐκ τούτου οἱ θεολογικές θέσεις τῶν θρησκειῶν μας εἶναι δεδομένες· δέν μεταβάλλονται. ‘Εκεῖνο πού ἀσφαλῶς χρίζει βελτιώσεως, εἶναι οἱ διανθρωπίνες σχέσεις. Καί τό σκοπό αὐτό, κατά τήν ἀποψή μας, ὀφείλουμε ὅλοι νά τόν ὑπηρετήσουμε μέ κάθε τρόπο καί μέσο.

Τέλος, ὅπως προκύπτει ἐμμεσα ἀπό τήν ἀπάντηση, οὔτε ὁ Μητροπολίτης κ. Αύγουστίνος, σεβόμενος τόν ἑαυτό του καί τό κύρος τοῦ ἀξιωματοῦ του, δέχεται τήν ψευδή κατηγορία περί συναφείας τῶν Μαρτύρων τοῦ ‘Ιεχωβά μέ τήν παλαιότητα ‘Εβραϊκή θρησκεία ἢ τόν Σιωνισμό.

‘Η ἐπιστολή τοῦ Σεβασμιωτάτου:

«‘Ελάβομεν τό ἀπό 15 ‘Οκτ. 1985 ὑμέτερον, ὑπ’ ἀριθμ. 1006 ἐγγραφοῦ, διά τοῦ ὁποίου ἐκφράζετε πικρόν παράπονόν καθ’ ἡμῶν διά τό περιεχόμενον κάποιας διακηρύξεως, ἡ ὁποία ἐπεσεν εἰς χεῖρας σας, ἐπικεκολλημένη ἐπὶ τοῦ ὑπ’ ἀριθμ. 437 φύλλου τῆς «Σπίθας», ἡμετέρου δημοσιογραφικοῦ ὄργανου. Θά ἔπρεπε νά σᾶς ἀπαντήσω ἀμέσως, ἀλλά διά λόγους ἀνεξαρτήτους τῆς θελήσεώς μου δέν ἠδυνάμην νά ἀπαντήσω ἐνωρίτερον.

‘Εν πρώτοις οὐδεμίαν εὐθύνην φέρω διά τήν ἀνωτέρω προκήρυξιν, τῆς ὁποίας τό περιεχόμενον ἀγνοῶ. Δυστυχῶς, πολλοί, χωρίς καν νά μέ ἐρωτήσουν, συναποστέλλουν τήν «Σπίθαν» μέ ἰδικά των δημοσιεύματα, τά ὁποία εἶναι ἄσχετα πρὸς τό περιεχόμενον τῆς «Σπίθας» καί ἐκδίδονται ἀνευ τῆς ἡμετέρας ἐγκρίσεως ἢ ἀδείας. ‘Ημεῖς φέρομεν εὐθύνην προσωπικήν δι’ ὅσα γράφομεν καί κηρύττομεν ἐπὶ μίαν περίπου 50ετίαν εἰς τό ἡμέτερον ἔθνος. Οἱ δέ πολυπληθεῖς ἀκροαταὶ καί ἀναγνώσται μας

γνωρίζουν τί περί τοῦ ὑμετέρου ἔθνους λέγομεν καί γράφομεν. Θεωροῦμεν αὐτό, κατά τὰς Γραφάς, ὡς τόν περιούσιον λαόν, διά τοῦ ὁποίου ἀπεκαλύφθη ἐξ οὐρανοῦ ἡ θεία ‘Αλήθεια καί ἐκ τοῦ ὁποίου προήλθον μεγάλοι ἄνδρες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, πατριάρχαι καί προφῆται, καί τό σπουδαιότερον Αὐτός ὁ ‘Αρχηγός τῆς Χριστιανικῆς μας Πίστεως, ὁ Κύριος ἡμῶν ‘Ιησοῦς Χριστός.

‘Αλλ’ ὁ περιούσιος αὐτός λαός, τόν ὁποῖον πλειστάκις διέσωσεν ὁ Θεός διά θαυμάτων προκαλοῦντων κατά πληξιν, κατ’ τήν διαδρομήν τῶν αἰώνων διέπραξε διάφορα ἁμαρτήματα, τά ὁποία μετά παρησίας ἤλεγχον οἱ προφῆται. Τό δέ μέγιστον ἁμάρτημα καθ’ ἡμᾶς εἶναι ὅτι ‘Εκείνον, τόν ὁποῖον προεφήτευσαν οἱ προφῆται, “Αγιον καί Δίκαιον κατά πάντα, κρίναντες παρανόμως ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου οἱ πατέρες ὑμῶν ἐσταύρωσαν. Τοῦτο καί μεγάλα προσωπικότητες τοῦ ‘Ισραηλιτικοῦ λαοῦ, ραββίνοι καί ἄλλοι, μετά ἐπισταμένην μελέτην δέν ἀρνοῦνται, ἀλλά ἀμερολήπτως κρίνοντες τά πράγματα ὑπό τό φῶς τῆς ‘Αγίας Γραφῆς καί τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τά ὁποία ἐξελίχθησαν, ἀναγνωρίζουν ὡς κορυφαῖον ἁμάρτημα τοῦ περιουσίου τούτου λαοῦ, τόν ὁποῖον ἡ θεία Πρόνοια ἐξ ὧν τῶν λαῶν ἐξέλεξε δι’ ὑψίστην ἐπὶ τῆς γῆς ἀποστολήν.

‘Ημεῖς κήρυκες τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὑμνηταὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ ὑμετέρου λαοῦ κατά τὰς Γραφάς, μαζί μέ τοὺς προφῆτας τοῦ λαοῦ σας πονοῦμεν καί θρηνοῦμεν διά τήν ἀδικον καταδίκην τοῦ Κυρίου ἡμῶν ‘Ιησοῦ Χριστοῦ καί δέν παύομεν νά ἐκφράζωμεν τήν ἐλπίδα ὅτι ὁ ‘Ισραηλιτικός λαός, κατά τήν προφητείαν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, θά ἔλθῃ καιρός, καθ’ ὃν θά πιστεῦσαι καί θ’ ἀναγνωρίσῃ τόν Χριστόν, ἡ δέ ἐπιστροφή αὐτοῦ θά εἶναι ἐνάρξεις νέας μεγάλης καί ἱστορικῆς περιόδου διά τήν ἀνθρωπότητα. Καί ὅπως ὁμιλοῦντες διά τόν λαόν μας, περιούσιον καί αὐτόν λαόν εἰς τήν ἐπιστήμην καί τὰς τέχνας, ἐγκωμιάζομεν τά προτερήματά του, οὕτω καί διά τόν λαόν σας πράττομεν ἐν πνεύματι ἀληθείας καί δικαιοσύνης. “Υβρεῖς ἐναντίον τοῦ ἔθνους σας οὐδέποτε εἶπομεν. “Υπῆρξαμεν θεαταὶ καί μάρτυρες τοῦ διωγμοῦ ὃν ὑπέστη ὁ λαός σας ἐν Θεσσαλονίκῃ κατά τήν ἀπαισίαν μνήμης περίοδον τῆς Κατοχῆς καί ἐκλαύσαμεν καί διεμαρτυρήθημεν ἐντόνως προφορικῶς τε καί γραπτῶς. Εἰς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων μας λαμβάνετε ὥδε συνημμένως φωτοαντίγραφον δύο ἄρθρων μας, εἰς τὰ ὁποία διαυγῶς ἐκφράζομεν τὰς ἀνωτέρω ἀντιλήψεις μας.

Τὰς σελίδας αὐτάς τῶν ἄρθρων μας ἐάν ἀναγνώσετε, θά διαπιστώσετε μέ ποῖον πνεῦμα ὁμιλῶ καί γράφω περί τοῦ ὑμετέρου λαοῦ, μακράν ὕβρεων καί φανατισμῶν.

Μετ’ ἐγκαρδίων εὐχῶν

‘Ο Φλωρίνης, Πρεσπών καί ‘Εορδαίας
Αύγουστίνος

ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

‘Αφίσσα τοῦ κ. Nandor Lazar, διασωθέντος ἀπό τό ‘Όλοκαύτωμα καί κατοίκου, τά τελευταῖα 25 χρόνια, στό Νορφόλκ - Βιρτζίνια (ΗΠΑ).

‘Η ἀφίσσα διακρίνεται γιά τό συμφιλιωτικό πνεῦμα πού μεταδίδει. Τά συνταρακτικά κείμενα τοῦ φερέτρου

καί τῶν κεριῶν ἀναφέρονται στό θρῆνον τοῦ ‘Όλοκαυτώματος καί στήν ἀνυπολόγιστη ἀπώλεια ἑκατομμυρίων ἀθῶν ἀνθρώπων. ‘Η ἀφίσσα κυκλοφορεῖ ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ γερουσιαστοῦ τῆς Καλιφόρνιας κ. Tam Lantos.

Ἰουδαιοχριστιανικός διάλογος

Τοῦ καθηγητοῦ κ. ΑΘ. Π. ΧΑΣΤΟΥΠΗ

Ο Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. **Ἀθανάσιος Π. Χαστούπης**, σέ μελέτη του μέ τίτλο: «Ἰουδαιοχριστιανικός Διάλογος» (ἀνάτυπο ἀπό τό περιοδ. «Θεολογία», τόμος ΝΕ (1984), τεύχος Α' σελ. 113 - 148), ἐπιχειρεῖ μιά ἀναδρομή καί παρουσίαση τοῦ Ἰουδαιοχριστιανικοῦ διαλόγου, πού ἀρχισε ἀμέσως μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ ἀποτελεῖ τά δύο πρῶτα (εἰσαγωγικά) κεφάλαια τῆς μελέτης τοῦ καθηγητοῦ κ. ἈΘ. Χαστούπη, ὅπου ἐπιχειρεῖται ἡ σκιαγράφηση πρὸς τὸν Β' Παγκοσμίου Πολέμου σχέσεων τῶν δύο θρησκείων καί τονίζεται ἡ ἀναγκαιότητα καί οἱ προϋποθέσεις γιά τὴ διεξαγωγή ἐνός διαλόγου καί σήμερα, πού οἱ συνθήκες εἶναι προσφορότερες.

Α. Ὁ ἰουδαϊσμός ὡς ἱστορική προϋπόθεσις τοῦ χριστιανισμοῦ

Υπό πᾶσαν αὐτοῦ μορφήν ὁ ἰουδαϊσμός ἐξαγγέλλει ἀνά τούς αἰῶνες ὅτι ὁ κόσμος δέν εἶναι αὐθυπαρκτός οὐδὲ τό ἐσχατον δι' ἑαυτὸν μέτρον ἀλλ' ἔχει δημιουργόν, προνοητήν καί κύριον τόν ἐπὶ τοῦ Σινᾶ ἀποκαλυφθέντα Θεόν τῆς διαθήκης, οὗ τό ἅγιον θέλημα ὀφείλει ἐν ὑποταγῇ νά ποιῇ πᾶς ἄνθρωπος. Ἡ ἀλήθεια δ' αὕτη συνδέει τὴν συναγωγὴν πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν καί τὸ ἰσλαμικόν τέμενος, ἂν καὶ ἐν μέν τῷ ἰουδαϊσμῷ φέρεται ὡς βάσις, ἐν δὲ ταῖς ἐκ τούτου προελθούσαις θρησκειαῖς, τῷ χριστιανισμῷ καί τῶν ἰσλαμισμῷ, καθίσταται προϋπόθεσις.

Κατὰ τὴν ἰουδαϊκὴν πίστιν ὁ ἄνθρωπος δύναται ἐλευθέρως νά χωρῇ εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ θεοῦ θελήματος, ἐνισχυόμενος καί εὐοδούμενος ἀκολουθῶς ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ποιῶν δὲ τις τό θεῖον θέλημα συνεργεῖ εἰς προαγωγὴν τῆς δικαιοσύνης, ἐμπέδωσιν τῆς εἰρήνης¹ καί διανοίξιν ἐν γένει τῆς ὁδοῦ πρὸς ἔλευσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἰουδαϊσμός, στερεῶς ἐχόμενος τῆς διathῆκης καί προσδοκῶν ἐπιμόνως τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἐπιδίδωκε, πᾶσι πάσους, οὐ ἐμφορεῖται καί πᾶς φιλελεύθερος ὁπαδὸς τοῦ², τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολῆς του, νοουμένης ὡς κλήσεως παντός ἀνθρώπου πρὸς τόν ἐπὶ τοῦ Σινᾶ ἀποκαλυφθέντα Θεόν³.

Ἀποσκοπὼν δ' ὁ ἰουδαϊσμός εἰς τὴν πρὸς τὸ Σινᾶ κλήσιν, ἐξαγγέλλει διηνεκῶς κήρυγμα ἐπιστροφῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν Θεόν, κήρυγμα δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ ἐπιδικωκομένης καί μαρτυρουμένης ἐν μέσῳ τῆς ἐνθάδε ἀδικίας, κήρυγμα προοριζόμενον διὰ τὸν ἀποστατοῦντα ἄνθρωπον πάσης ἐποχῆς⁴. Κατὰ τὴν ἰουδαϊκὴν πίστιν ὁ ἐπιστρέφων ἀναδημιουργεῖται. Τοῦτο δ' ἔχων κατὰ νοῦν χασιδί τις νομοδιδάσκαλος, οὕτως διετύπων ἐν εἰς τούς μαθητάς του τὴν περὶ ἐπιστροφῆς μεγάλην ἰδέαν τοῦ ἰουδαϊσμοῦ: «Ἡ μεγάλη ἐνοχὴ τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι ἡ ἁμαρτία, ἣν οὗτος διαπράττει, (καθόσον) ὁ πειρασμός εἶναι ἰσχυ-

ρὸς καί ἡ δύναμις ὀλίγη. Ἡ μεγάλη ἐνοχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τό ὅτι οὗτος ἀνά πᾶσαν στιγμὴν δύναται νά ἐπιστρέφει καί δέν ἐπιστρέφει».

Β. Αἱ μέχρι τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου σχέσεις ἰουδαϊσμοῦ καί χριστιανισμοῦ

1. Αἱ μέχρι τῆς διαφωτίσεως σχέσεις

Παρά τὴν ἐν διαφόροις χώραις συνύπαρξιν ἰουδαίων καί χριστιανῶν ἐπὶ δεκαεννέα ἐκίδας, δέν ἔλειψαν ἑκατέρωθεν προκατάληψις, ἐπιφυλακτικότητα καί ἐχθρα⁵. Ἐνεκα δὲ τούτου δέν διεξήχθη μεταξὺ τῶν διάλογος ἐλεύθερος καί ἀντικειμενικός πρὸ τῆς 18ης ἐκίδος, ἥτοι πρὸ τῶν χρόνων τῆς

5. H.J. Schoeps, *Israel und Christenheit. Jüdisch - christliches Religions - gespräch in neunzehn Jahrhunderten*, 1937, München 1961. Karl Barth, "Die Israelfrage", ἐν *Kirchliche Dogmatik*, II 2 (1942), σ. 215 - 336. Die Evangelische Kirche in Deutschland und die Judenfrage: *Ausgewählte Dokumente aus den Jahren des Kirchenkampfes*, Göttingen 1945. K. Thieme, *Kirche und Synagoge: Die ersten nachbiblischen Zeugnisse ihres Gegensatzes im Offenbarungs - verstandnis*, Olten 1945. R. Wilde, *The Treatment of the Jews in the Greek Christian writers of the first three centuries*, Washington 1945. B. Blumenkranz, *Die Judenpredigt Augustins: Ein Beitrag zur Geschichte der jüdisch - christlichen Beziehungen in den ersten Jahrhunderten*, Basel 1946. Heinz Schmidt, *Die Judenfrage und die christliche Kirche in Deutschland*, Stuttgart 1947. K.K. Schmidt, *Die Judenfrage im Lichte der Kapitel 9 - 11 des Römer - briefes*, Zürich 1947. J.G. Parkes, *Judaism and Christianity*, London 1948. M. Simon, *Verus Israel: Etude sur les Relations entre Chrétiens et Juifs dans l'Empire Romain (135 - 425)*, Paris 1948. W.D. Davies, *Paul and Rabbinic Judaism*, London 1949. J. Jocz, *The Jewish People and Jesus Christ*, London 1949. H.J. Schoeps, *Theologie und Geschichte des Judentums*, Tübingen 1949. A. Oepke, *Das neue Gottesvolk*, Gütersloh 1950. H.J. Tübingen 1950. S.G.F. Brandon, *The Fall of Jerusalem in the Christian Church*, London 1951. H.J. Schoeps, *Philosemitismus im Barock*, Tübingen 1952. Schalom ben - Chorin, *Die Antwort des Jona*, Hamburg 1953. Gregory Dix, *Jew and Greek in the primitive Church*, London 1953. W. Maurer, *Kirche und Synagoge: Motive und Formen der Auseinandersetzung der Kirche mit dem Judentum im Laufe der Geschichte*, Stuttgart 1953. L. Goppelt, *Christentum und Judentum im ersten und zweiten Jahrhundert*, Gütersloh 1954. Gote Hedenquist (ed), *The Church and the Jewish People*, Edinburgh 1954. Gerhard Jasper, *Wandlungen im Judentum*, Stuttgart 1954. Jean - Paul Sartre, *Reflexions sur la question juive*, Paris 1954. H.J. Schoeps, *Faith and the Jewish Law Today: The Church and the Jewish People*, New York 1954. Τοῦ αὐτοῦ, *Möglichkeiten und Grenzen Jüdisch - christlicher Verständigung*, *Theologische Literaturzeitung* 2 (1954). H.J. Kraus, *Begegnung mit dem Judentum*, *Informationsblatt für die Gemeinden in den Niederdeutschen Lutherischen Landkirchen*, Nr. 24/1955 (= Studienbuch 16, Hamburg 1963). D. Daube, *The New Testament and Rabbinic Judaism*, London 1956. O.S. Rankin, *Jewish Religious Polemic of early and later Centuries*, Edinburgh 1956. V.E. Hasler, *Gesetz und Evangelium in der alten Kirche bis Origenes*, Zürich 1958. Mark Barth, *Israel und die Kirche im Brief des Paulus an die Epheser*, München 1959. Jules Isaac, *Jesus et Israël*, Paris 1959. H.J. Schoeps, *Paulus: die Theologie des Apostels im Lichte der jüdischen Religionsgeschichte*, Tübingen 1959. B. Blumenkranz, *Juifs et Chrétiens dans le monde oriental (430 - 1096)*, Paris 1960. J.G. Parkes, *The Foundations of Judaism and Christianity*, London 1960. H.J. Schoeps, *Grundlehren des jüdischen Glaubens*, Textbuch zur deutschen systematischen Theologie, Stuttgart 1961. W.P. Eckert / E. Feldman, *A. Church, Catholic*, ἐν *E.J.*, τόμ. 5 (1972), σ. 536 - 546. J.W. Parkes / E. Feldman, *A. Protestants*, ἐν *E.J.*, τόμ. 13 (1972), σ. 1247 - 1255.

1. Πρβ. Ἀβ' 2, 8: «πολλὴ δικαιοσύνη, πολλὴ εἰρήνη...».

2. Πρβ. Walter Rathenau, Ἐπιστολὴ πρὸς τινὰ ἀντισημίτην: «Γνωρίζετε πρὸς τί ἔχομεν ἔλθει εἰς τὸν κόσμον; Ἴνα καλέσωμεν πάντα ἄνθρωπον ἐμπροσθεν τοῦ Σινᾶ...».

3. H.J. Schoeps, *Jüdische Geisteswelt: Zeugnisse aus zwei Jahrtausenden*, Darmstadt und Genf 1953. Τοῦ αὐτοῦ, *Die grossen Religionsstifter und ihre Lehren*, Darmstadt 1954.

4. H.J. Schoeps, *Jüdischer Glaube in dieser Zeit*, Berlin 1932.

Ἰουδαιοχριστιανικός διάλογος

διαφωτίσεως. Κατά τὰς πρώτας ἐκίδας ὁ μετὰ πάθους ἐπιδικώμενος ἔλεγχος τοῦ ἀντιπάλου ἀπέβαινε μισαλλόδοξος πολεμική, ἐπιτείνουσα τὴν διάστασιν καὶ ἀποκλείουσα ἀληθινὴν, τοῦτ' αὐτὸ δι' ἀμφότερα τὰ μέρη ἐποικοδομητικὴν, συνάντησιν. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οὐδεὶς ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ καὶ κατὰ κόσμον θριαμβεύοντος χριστιανισμοῦ ἠθέλησε σοβαρῶς νὰ χωρήσῃ εἰς διάλογον μετὰ τῶν ἰουδαίων, καθόσον μάλιστα ὁ ἐν ἀδυναμία καὶ καταφρονήσῃ πολλῇ περιορισμὸς τούτων εἰς τὸ γκέττο ἐπιστεῦτο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν ὡς θεία τιμωρία. Ἀλλὰς τε ἡ περὶ ὑπάρξεως ἀντίληψις ἰουδαίων καὶ χριστιανῶν ἐν τῷ σχολαστικῷ πνευματικῷ χώρῳ τῶν μέσων χρόνων ἐπέτρεπεν εἰς ἑκατέραν παράταξιν μόνον δικαίωσιν τῆς ἰδίας καὶ ἀπόρριψιν τῆς ἄλλης θρησκείας.

2. Αἱ κατὰ τὴν 18ην ἐκ/δα σχέσεις

Κατὰ τοὺς νέους ὁμῶς χρόνους ἐδημιουργήθησαν προϋποθέσεις κατὰλληλοι πρὸς ἀμοιβαίαν κατανόησιν ἰουδαίων καὶ χριστιανῶν. Ἡ πρώτη συζητήσις διεξήχθη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς διαφωτίσεως, ὡς αὐταὶ ἀφεώρων εἰς τὴν θρησκείαν. Κατεδείχθη δ' ὅτι ὁ τε ἰουδαϊσμός καὶ ὁ χριστιανισμός δὲν δικαιούνται λογικῶς ἐν τῇ ἀνὰ τοὺς αἰῶνας συχνῇ ἀθετησὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν πνευματικῶν ἀληθειῶν. Ἀπὸ ἰουδαϊκῆς πλευρᾶς ὁ Μωυσῆς Μένδελσον (1729 - 1786), παρότι προσήρμοζε τὸν βίον του πρὸς τὴν παράδοσιν, ὀλίγα ἐκράτει ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας.⁶ Διό καὶ ὁ Σολωμὼν Σταινχάιμς (1789 - 1866), ὑπερβαλλόντως ἐπικρίνων αὐτόν, λέγει ὅτι διετήρησεν οὗτος μόνον «τύπους ἀνευ περιεχομένου, ἀρχαιοπρεπεῖς λατρευτικὰς συνηθείας, πρόσθετον κόμην καὶ παγώνιον ἰουδαίου». Ἀπὸ ἰουδαϊκῆς ὡσαύτως πλευρᾶς ὁ Ἰακώβ Ἑμδεν (1697 - 1776) συνηγόρει ὑπὲρ ἀνεξιθρησκείας καὶ ἐθεώρει τὸν ἰουδαϊσμόν διαφοροποιούμενον ἐν τῇ ἐξελίξει του⁷, ὥστε καὶ ὁ γερμανὸς ποιητὴς καὶ φιλόσοφος Γόττχολδ Λέσσινγ (1729 - 1781) διέβλεπε μετ' οὐ πολὺ διαφορὰν μετὰ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

3. Αἱ κατὰ τὴν 19ην ἐκ/δα σχέσεις

Κατὰ τὴν 19ην ἐκ/δα ἡ περαιτέρω πρόοδος τοῦ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ φιλελευθερισμοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν προϋποθέσεων ἀληθοῦς συναντήσεως. Οἰκοθεν νοεῖται ὅτι τοιαύτη συνάντησις δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ μόνον ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἐλευθερίας, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐπιτρέπεται εἰς πάντας τοὺς περὶ ἀληθείας διαλεγόμενους νὰ παράσχουν τεκμήρια ταύτης ἀνευ φόβου προσωπικῆς βλάβης ἢ ἐξ ἀρχῆς προκρούσεως εἰς ἀνυπερβλήτους προκαταλήψεις τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς. Ἡ δ' ἐξωθεν ἐλευθερία ἀναπτεροῖ τὴν ἔσωσθεν, δι' ἣς ἰκανοῦται τις νὰ θέτῃ καὶ νὰ δέχεται ἐρωτήματα, νὰ ἀφορμᾶται ἐκ τῆς κατανόησεως τοῦ αἰτήματος τοῦ ἄλλου καὶ νὰ ἀποφεύγῃ ἀπροσδιόνυσον συμβιβασμόν τῆς ἰδίας πεποιθήσεως πρὸς τὴν ἑτέραν. Πρὸς ἐπιτυχὴ λοιπόν διάλογον ἀπαιτεῖται αὐτοκυριαρχία, ἥτις καὶ συνιστᾶται μεγάλως, καθόσον ἡ φύσις καὶ τὰ ὅρια τοῦ διαλόγου συχνάκις παραγνωρίζονται καὶ ὑπὸ θιασῶν τούτου, ἀσυναίσθητως ἐνασμενιζόντων εἰς γλῶσσης ἀκράτειαν καὶ ἐγωπαθείας μονόλογον.

4. Ὁ κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1933 θρησκευτικός διάλογος μετὰ Βούβερ καὶ Σμιδτ

Τοιοῦτος διάλογος διεξάγεται περιστάτικῶς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 20ῆς ἐκ/δος χάρις εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῶν ἀγαθῶν τοῦ φιλελευθερισμοῦ, ὧν ἐστερήθησαν οἱ μέσοι χρόνοι. Εἰρήσθω δ' ἐν παρόδῳ ὅτι συλλήβδην τὰ ἀγαθὰ ταῦτα, τὸν ἀληθῆ διάλογον καὶ τὴν ἐν γένει ἀνθρωπίνην εὐημερίαν διασφαλίζει ἡ λελογισμένη χρῆσις τῆς ἐλευθερίας, δι' ἣς ἀποφεύγεται οὐ μόνον πᾶσα ἀχαλίνωτος ροπή ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιστροφή εἰς πρωτόγονον βίον.

Ἀξίως δ' ἐνταῦθα ἰδίας μνείας τυγχάνει ὁ μετὰ τοῦ Μαρτίου Βούβερ καὶ τοῦ Καρόλου Σμιδτ θρησκευτικός διάλογος, διεξαχθεὶς κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1933 ἐν τῷ ἰουδαϊκῷ διδασκαλείῳ τῆς Στουτγάρδης κατὰ τὴν τελευταίαν τῶν πρὸ τοῦ ναζι-

στικοῦ διωγμοῦ συναντήσεων ἰουδαίων καὶ χριστιανῶν τῆς Γερμανίας⁸. Ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ ὁ Βούβερ κατέδειξε τὴν ἐσωτερικὴν σχέσιν τοῦ ἰουδαϊμοῦ πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ὑποστηρίζας πρὸς τοὺς ἄλλους ὅτι ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν πίστιν ἐγγυᾶται τὴν τήρησιν τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ διαθήκης· ὅτι τὰ ερείπια, οἱ λίθοι καὶ ἡ τέφρα παρέχουν μὲν ἀμυδρὰν εἰκόνα ἀλεπαλλήλου καταστροφῆς, ἀλλὰ καὶ μαρτυροῦν ἱστορικῶς τὴν εἰς τὸ Σινὰ ἀγούσαν ὁδόν· καὶ ὅτι καὶ διὰ καταστροφῆς δὲν ἀφανίζεται ἡ πρὸς τὸ Σινὰ ὁδὸς οὐδὲ ἀθετεῖται ἡ διαθήκη.

Ἐπέρανε δ' ὁ Βούβερ τὸν λόγον του οὕτω· «Κατὰ τὸν Κάρ Λουδβιχ Σμιδτ, ἐάν ἡ ἐκκλησία ἦτο χριστιανικότερα, ἐάν οἱ χριστιανοὶ ἐξεπλήρουν περισσότερα καὶ δὲν ἤριζον πρὸς ἀλλήλους, θὰ ἐπῆρχετο μετὰ αὐτῶν καὶ ἡμῶν ὀξυτέρα διάστασις. Κατ' ἐμὲ, ἐάν ὁ ἰουδαϊσμός καθίστατο πάλιν Ἰσραήλ καί, ἀποβαλλομένου τοῦ προσωπικοῦ, ἐνεφανίζετο τὸ ἱερὸν πρόσωπον, θὰ ὑπῆρχεν ἴσως ἀμείωτος διαχωρισμός ἀλλ' οὐχὶ ὀξύτερα διάστασις· τουναντίον ὅλως διάφορόν τι, ἀχρὶ τοῦ νῦν ἀνέκφραστον».

Ἐντεῦθεν καταφαίνεται ὅτι πρὸς ἀληθῆ συνάντησιν ἀπαιτεῖται βίωσις τῶν αἰώνων ἀληθειῶν τῆς πρεσβευομένης θρησκείας. Τοιαύτη βίωσις, ἀποβαίνουσα εἰς πίστιν ζώσαν, ὑπομένει ἀγογγύστως τὰς δοκιμασίας καὶ ἀποφεύγει τὸν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀσυναίσθητῶς ἐναντιούμενον φανατισμόν. Ἡ ἰουδαϊκὴ πίστις γνωρίζει ἀμφότερα ταῦτα, ὡς χαρακτηριστικῶς μαρτυροῦν δύο χωρία.

Τούτων τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ ἐν τῷ Ταλμούδ καὶ ἀφορᾷ εἰς τὴν τὰς δοκιμασίας ὑπομένουσαν ἰουδαϊκὴν πίστιν. Ἐχει δὲ οὕτω· «Πρὸς τὸν προσήλυτον, ὅστις ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἔρχεται ἵνα γίνῃ δεκτός ἐν τῷ ἰουδαϊσμῷ, λέγει τις· ὅτι ἔχεις ἴδει παρ' ἡμῖν, ὥστε νὰ θέλῃς νὰ προσχωρήσῃς εἰς αὐτόν; Δὲν γνωρίζεις λοιπόν ὅτι ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ οἱ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ τάλαντι γίνονται, ἀπωθούνται, ἐκτινάσσονται (καὶ) περιάγονται; (Δὲν γνωρίζεις) ὅτι οὐκ αἱ ἐπῆλθον ἐπ' αὐτούς;». Ἐάν ἐκεῖνος εἴπῃ ὅτι οὐκ εἰμι ἄξιος» γίνεται ἀμέσως δεκτός⁹.

Τὸ δεύτερον χωρίον ἀπαντᾷ ἐν τῷ Μιδράς καὶ ἀφορᾷ εἰς τὴν δικαίωσιν τῶν πέρα τοῦ ἰουδαϊμοῦ εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ ἀνθρώπων. Ἐχει δὲ οὕτως· «Ὁ Ἅγιος, ἔστω εὐλογητός, οὐδὲν πλάσμα θεωρεῖ ἀνάξιον, ἀλλὰ δέχεται πάντα. Αἱ πύλαι εἰναι ἀνοικταὶ κατὰ πάσαν ὥραν, καὶ ὅστις ἐπιζητεῖ νὰ φθάσῃ ἐντός, φθάσει. Καὶ οὕτω λέγει ὁ Ἐκεῖνος (Ἡσ. 26,2)· ὅτι ἄνοιξατε τὰς πύλας, ὥστε νὰ εἰσέλθῃ ἔθνος δίκαιον (ἐβρ. γῶγ τσαδδίκ), τηροῦν πιστότητα». Ἐνταῦθα δὲν λέγεται ὥστε νὰ εἰσέλθουν ἱερεῖς (ἡ) ὥστε νὰ εἰσέλθουν λευῖται (ἡ) ὥστε νὰ εἰσέλθουν ἰσραηλίται· ἀλλὰ λέγεται ὥστε νὰ εἰσέλθῃ τι γῶγ τσαδδίκ¹⁰.

Ἡ περὶ δικαίωσης τῶν καὶ πέρα τοῦ ἰουδαϊμοῦ εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ ἰδέα ἀνεδείχθη μετὰ διχωνυμίαν, μαρτυρομένην οὕτως· «Ὁ ραββὶ Ἐλιέζερ εἶπεν· ὁ ἔθνικοι δὲν θὰ μετασχουν τῆς μελλούσης ζωῆς, ὡς (ἐν τῇ Γραφῇ) λέγεται (Ψαλμ. 9, 17). Οἱ ἀσεβεῖς θὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸν ἀδην, πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐπιλανθανόμενα τοῦ Θεοῦ· τὸ οἱ ἀσεβεῖς ἀφορᾷ εἰς τοὺς κακοὺς ἐν τῷ Ἰσραὴλ». Ὁ ραββὶ Ἰησοῦς εἶπε πρὸς αὐτόν· ὅτι ἔάν ὁ στίχος ἔλεγεν Οἱ ἀσεβεῖς θὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸν ἀδην (καὶ) πάντα τὰ ἔθνη καὶ ἐτελεύτα ἐκεῖ, θὰ συνεφώνουν μετὰ σοῦ. Ἐφ' ὅσον ὁμως τὸ κείμενον ἔχει προσέτι τὰ ἐπιλανθανόμενα τοῦ Θεοῦ, ἰδοὺ πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἐν τοῖς ἔθνεσι δίκαιοι, οἵτινες θὰ μετᾶσχουν τῆς μελλούσης ζωῆς¹¹.

Ἡ γνώμη τοῦ ραββὶ Ἰησοῦ, ἐπικρατήσασα ἐφεξῆς, κατέστη, ὡς μάλιστα διευτυπώθη ὑπὸ τοῦ Μαϊμονίδου, ἐπίσημος ἰουδαϊκὴ δοξασία· «Οἱ δίκαιοι πάντων τῶν ἐθνῶν μετέχουν τῆς μελλούσης ζωῆς».

6. Βλ. Μ. Margolis / Α. Max, A History of the Jewish People, Philadelphia 1945, σ. 598 ἐξ.

7. Βλ. Ἐπιστολὴν του πρὸς τὴν ἐν ἔτει 1757 συνελθούσαν ἀσυνόδον τῶν τεσσάρων χωρῶν.

8. Βλ. H. J. Schoeps, Israel und Christenheit, σελ. 169 ἐξ.

9. Γιεβαμώθ 47α.

10. Ἐξ. ραββά 19. Σιφρά εἰς Λευί. 18, 5.

11. Τωσεφτά, Σανχεδρίν 13, 2.



ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

“Ενας Έβραϊος στην Πάτρα άδειάζει τίς φυλακές Άρόης και Μαργαρίτη

Του ΜΑΝΟΥΕΛ ΡΟΥΣΣΩ, από τις Σέρρες

Τό κείμενο που ακολουθεί (δημοσιευμένο αναλλοίωτο στη γλώσσα του πρωτοτύπου) ανήκει στον ομόθρησκο Μανουέλ Ρουσσώ (κατοχικό όνομα: Μανώλης Ρούσσος) από τις Σέρρες. Ο Ρουσσώ ζει σήμερα στη Γαλλία. Το κείμενο αποτελεί μία πραγματική περιγραφή των ενεργειών του συγγραφέα στη διάρκεια της Κατοχής και η ανακοίνωσή του οφείλεται στον κ. Κ. Βακαλόπουλο.

Ηταν η εποχή πού, σάν νέος, είχα κι εγώ ένα φλογερό αίσθημα γιά τήν “Εφη, πού αργότερα έγινε Παλόμπα, άσπασθείσα τήν “Εβραϊκή “θρησκεία”. Αύτή ή δέσμευση άρχισε τό 1942, εκείνη τήν εποχή πού όλοι είχαμε στερηθεί τήν έλευθερία. Δέν ύπηρχε άκόμη θέμα διωγμού τών “Εβραίων. Ζούσαν άκόμη οι γονείς μου στάς Σέρρες, χωρίς βέβαια νά μπορούμε νά επικοινωνήσουμε μαζί.

“Η σύλληψίς μου...

Μέ τήν όπισθοχώρηση από τήν “Αλ-βανία, ό άδελφός μου “Ισαάκ πήρε τήν κατεύθυνση γιά τάς Σέρρες καί άργότερον τά κατάφερε κατορθώνοντας νά φύγει από τόν βουλγαρικών ζυγόν νά έλθει πρós συνάντησίν μου στην “Αθήνα, όπου είχα καταλήξει μέ τήν σειρά μου, μετά τήν διάλυσιν τής μονάδος μου στό Τατόι, δεδομένου ότι ήμουν φωτογράφος είς τήν “Ελληνικήν “Αεροπορίαν.

Τό αίσθημά μας μέ τήν “Εφη είχε προχωρήσει άρκετά, ώστε νά μή μπορεί νά χωρίσει ό ένας από τόν άλλον. “Εμενα τότε σέ μία σοφίτα στην όδό “Αλκαμένους 3. “Ηταν

ή έρωτική μας φωλιά. Κατά καλήν μου τύχην, είχα γείτονα τόν **ιατρόν Θαλασσινόν** κι εκείνον από τάς Σέρρας, τόν όποιον θεωρούσα σάν πατέρα μου. Μοϋ έδειχνε μεγάλη στοργή κι άγάπη. Μαζί μέ άλλους φίλους αποφασίσαμε νά έπισημοποιήσουμε τήν σχέση με τήν “Εφη καί μαζευτήκαμε όλοι μαζί σέ μία ταβέρνα τής όδου “Ηπείρου. Είχαν άρχισει, βέβαια, εκείνη τήν εποχή μεγάλες κινήσεις: ΕΑΜ, ΕΛΑΣ, Ζέρβας καί διάφορες μεμονωμένες αντίστασιακές οργανώσεις, όπου δέν ήθελα ποτέ ν’ αναμειχθώ, χωρίς νά επικρίνω ή νά κατακρίνω τίς πράξεις των.

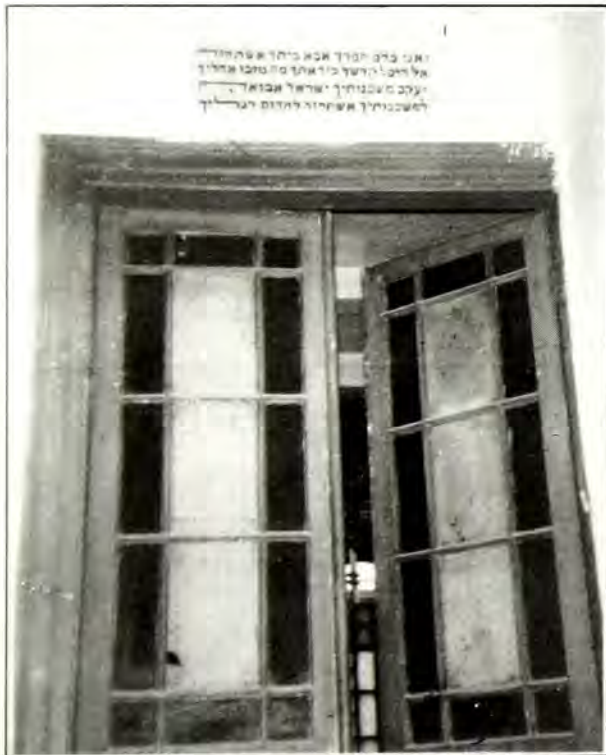
Ξαφνικά μπαίνουν μέσα στην ταβέρνα οι “Ιταλοί καί τούς μόνους πού συλλάβανε ήταν τόν άδελφό μου κι έμένα. Χειροπέδες στά χέρια, μάς έκλεισαν στάς φυλακές Καλλιθέας. “Η άμοιρη ή “Εφη έξεπλάγη καί ρωτούσε τούς φίλους μου: μά τί κάνανε καί τούς συλλάβανε; “Χαθήκανε τά παιδιά», τής είπαν, «τούς χάσαμε διότι είναι “Εβραίοι». Μά τί θέλει νά πει “Εβραϊός καί τί σημασία έχει άν είναι “Εβραίοι;... Ξαναρώτησε. Τό αποτέλεσμα ήταν πώς βρεθήκαμε καί οι δύο κλεισμένοι στην φυλακή. Βέβαια, πρίν μάς όδηγήσουν στάς φυλακές κάνανε έξωνυχιστική έρευνα στην σοφίτα μου, όπου βρήκαν διαφορετικά δίκωχα πηλίκια “Αγγλων, διότι πρós τό τέλος τών επιχειρήσεων μέ είχα προσκολληθεί στίς άγγλικές μονάδες καθώς γνώριζα τή γλώσσα των. Μεταξύ αύτών ύπήρχαν “Αγγλοι διαφόρων καταγωγών από τήν Κοινοπολιτεία κι από τήν κάθε μονάδα έπαιρνα ένα δίκωχο ως ένθύμιον. “Όλα αυτά τά βρήκαν στην σοφίτα μου, πράγμα τό όποιο ένίσχυσε τίς υπόνοιές των περί κατασκοπείας κι έτσι μάς παραδώσανε στην ύπηρεσία τής μαζικής άν-

τικατασκοπείας (C.S.) Contro Spionaggio καί εἰμεθα κρατούμενοι στην διάθεση τῶν τριῶν κατακτητῶν τῆς Ἑλλάδος.

Στίς φυλακές τῆς Καλλιθέας

Σ’ ἓνα μεγάλο δωμάτιο ζούσαμε δεκατρία ἄτομα (ἀριθμ. δωματίου 13). Ὅλοι οἱ ἄλλοι συγκρατούμενοι παίζανε κάποιο σημαντικό ρόλο στην κοινωνία. Οἱ ἐφοπλισταί **Μαρῆς Ἐμπειρικός**, ὁ **Ἀμπατιέλλος**, ὁ **Ντάβερης**, ὁ **Φώσκολος**, ὁ **Εἰσαγγελεὺς Βενιζέλος**, ὁ **Πρόεδρος Ἐφετῶν Κορίδης**, ὁ **Ἀχιλλεὺς Κύρου** τῆς Ἑστίας καί ὁ **Ἀβραμίδης** (Κυβερνήτης τῶν Σχολικῶν Πλοίων, εἶχε τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνο μαθητὴ, ὅστις μού ἔκανε ἐκπληξιν ὅταν ἦλθα στην Νίκαια Γαλλίας, ὅπου ἐγκαταστάθηκα μετέπειτα).

Ἐνας Ἀγγλος λοχαγὸς **Atkinson** ἦταν σ’ ἓνα ἀπομονωτήριον καί κατὰ τύχην μ’ ἄφησαν καί τὸν πλησίασα. Ἐπωφελήθη καί μού εἶπε: «Ὅταν θά ἔλθει ἡ μνηστὴ σου πού μᾶς φέρνει κάθε μέρα φαγητό — ἐρχόταν κάθε μέρα μὲ τὰ πόδια ἀπὸ τὴν Ζωοδόχου Πηγῆς 108 — ἂν μπορεῖ νά ἔλθει εἰς ἐπαφὴ μὲ κάποιον ἀπὸ τὸ Κολωνάκι». Τότε, χωρὶς νά τὸ ξέρει, μέσω τῆς Ἐφης ἐγίνε συνδεσμός, τοῦ ἔφερνε μηνύματα κάθε μέρα. Τὰ τοποθετοῦσε μέσα σ’ ἓνα σωληνάκι ἀπὸ πέτρες ἀναπηρῶν, ἐβγαζε τὸ κουκούτσι ἀπὸ ἓνα δαμάσκηνο τοποθετώντας τὸ σωληνάκι στὴ θέση του. Κατόπιν τὸ κείμενο τὸ βάζα σ’ ἓνα τσιγάρο καί πλησιάζοντας τὸ κελὶ του, τοῦ δῖνα ᾄθην νά τελειώσῃ τὸ τσιγάρο μου.



Ἡ εἰσὸδος τῆς Ἰσραηλιτικῆς Συναγωγῆς Πατρῶν, πού σήμερα δὲν ὑφίσταται πιά.

Στὸ στρατόπεδο Ἀρόης Πατρῶν

Δυστυχῶς, κόπηκε αὐτὴ ἡ ἐνέργεια, διότι αἰφνιδίως μᾶς πῆραν καί μᾶς μετέφεραν εἰς τὸ Στρατόπεδον Συγκεντρώσεως Ἀρόης Πατρῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο ἓνα μεγάλο Σχολεῖο. Ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὸ ἰσόγειον, μεσαῖον καί τὸ ἄνω πάτωμα. Στὸ ἄνω κρατοῦσαν γυναῖκες καί παιδιὰ. Στὸ μεσαῖο νέους καί στὸ ἰσόγειον τοὺς γέροντας καὶ ἀρρώστους.

Πρὸ τῆς συλλήψεώς μου ἐξασκοῦσα τὸ ἐπάγγελμα ἐμπορίου ὥρολογίων. Οἱ Ἴταλοι εἶχανε κάτι θαυμάσια ρολόγια καί μέ ρωτοῦσαν ποιά ἦταν ἡ ἀξία τῶν ὥρολογίων τῶν, προφανῶς διὰ νά τὰ πωλήσουν στην Πάτρα καί ἐτσι μᾶς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νά μιλάμε τὴν γλῶσσαν τῶν.

Δέν ἄφησα τὸν ἑαυτὸν μου ἀτημέλητον. Ντυνόμουν κανονικά καί ἤμουν πάντα σοβαρὸς, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν τῶν ὑπευθύνων. Μιλοῦσα πολὺ καλά τὰ ἱταλικά καί αἰσθανόμουν λίγο πιὸ ἄνετα ἐπειδὴ μού μιλοῦσαν μὲ ἀνάπτυξιν συζητήσεων. Δέν ἔπαυσα ὁμῶς νά παραμένω στὴ διάθεση τῆς ἀντικατασκοπείας. Ὁ στρατοπεδάρχης ὀνομάζετο **Giovanni Tassinari**, ἀπὸ τὸ Affiggio di Fabbrano τῆς Ἀνκῶνας: «Κράτησε», μού εἶπε, «στὴ μνήμη σου τὴ διεύθυνσή μου, ἴσως μιά μέρα νά συναντηθούμε», καί ὁ καιρὸς κυλοῦσε μὲ τὴν ἀβεβαιότητα πού ἐπικρατοῦσε σ’ ὅλους...

Ἡ Ἐφῆ ἀκολουθοῦσε τὴν πορεία τῶν κινήσεών μου καί νά τὴν στην Πάτρα καί ὡς ἐκ θαύματος τὴν ἀφήνανε κι ἔμπαινε στὸ στρατόπεδο. Μᾶς ἀφήνανε μόνους μας στὸ Γραφεῖο τοῦ Διοικητοῦ, ἤθελε πάντα νά ναι ὑπὸ τὴν σκιά μου, σκεπτόμενη ἴσως πῶς εἰμεθα χαμένοι... Ἦταν γιὰ μᾶς μιά παρηγοριά. Τὴν εἶχανε συστήσει σέ κάποιον βιομήχανο **Θεόδωρον Ἀσημακόπουλον**, τὸ ἐργοστάσιόν του ἦταν στοῦ Χαροκόπου στην Ἀθήνα (ὁ ΓΛΑΡΟΣ). Διευθυντὴς ἦταν ὁ **Παναγιώτης Ἀσημακόπουλος**, ἀνηψιὸς τοῦ Θεοδωρῆ. Ὅταν ἡ Ἐφῆ ἐξιτόρησε τὸν καημὸ τῆς καί τὴν λεπτοτάτην θέσιν πού βρισκόμουν, τὴν βοήθησαν σέ κάθε διάβημά της, ἐγγνώριζε δὲ τὸν **Ἰταλὸν Πρόξενον Πατρῶν Ρόσσι**, γι’ αὐτὸ τὴν διευκόλυναν νά μ’ ἐπισκέπτεται εἰς τὸ στρατόπεδον.

Ἐβλεπα κάτι κινήσεις ἔξω ἀπὸ τὰ συρματοπλέγματα ἀπὸ πολίτας. Δέν μπορούσα νά καταλάβω τί γινόταν. Ἀκριβῶς ἀπ’ ἔξω εἶχε ἓνα καφενεδάκι καί τακτικά ἔβλεπα ἀπὸ μακριὰ κάποιον μ’ ἓνα ψάθινο καπέλο. Μιά μέρα ὁ Ἰταλὸς νοσοκόμος μού λέγει: «Αὔριο νά δηλώσεις ἀσθένεια γιὰ νά μ’ ἐπιτρέψῃς ν’ ἀνεβεῖς ἐπάνω στὸ ἀναρωτήριον καί νά μιλήσεις μὲ μιά κοπέλα κόρη ἐνός συνταγματάρχου Ἑλλήνα». Ἐκανα ὅπως μού εἶπε ὁ νοσοκόμος καί ἐπιφυλακτικὰ μίλησα μαζί της, ἡ ὁποία μού λέγει: «Κάποιος Ἰταλὸς θά σ’ ἐφοδιάσῃ μὲ ἱταλικὴ στολή καί τὸ βράδι θά ξανάρθῃ ὁ κύριος μὲ τὸ ψαθάκι καί θά φύγουμε μαζί». Τῆς συνέστησα νά καθίσει ἡσυχα καί ὅτι δέν ἀνήκω σέ καμιά ὀργάνωση ὥστε ὁ κύριος μὲ τὸ ψαθάκι νά ἐρχότανε γιὰ μένα... ἀμέσως εἰδοποίησα τὸν νοσοκόμο **Luigi** νά καθίσει φρόνιμα μὴν τυχόν ἐπρόκειτο γιὰ κάποια πλεκτάνη. Ἐξεπλάγην ὅταν τὴν ἐπομένη ἀφήσανε ἐλεύθερη τὴν κοπέλα, πράγμα πού ἐνίσχυσε τὴν ὑπόψιν μου. Πῶς τὸ σκέφτηκα νά μὴν κάνω καμιά τρέλα...

Στὴν Πάτρα ἦταν κάποιος ἀρτοποιὸς **Γεώργιος Πετρόπουλος**, ὁ ὁποῖος ἐρχόταν κάθε Κυριακὴ καί μού φέρνε γλυκά. Εἶχα ὑπόψιν μου ὅτι πρὶν καταληφθεῖ ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς, ὑπῆρχαν κάπου 12.000 Ἰταλοὶ καί οἱ Πατρινοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον μιλοῦσαν ὅλοι ἱταλικά. Ἡ πα-

Οι Έβραίοι στην Αντίσταση



Όμαδα αντάρτων. Διακρίνονται οι Έβραίοι της Θεσσαλονίκης Σαμπετάι Βαρσάνο (1), το ζεύγος Φάνη (2), Λεών Ματαλόν (3), Ματίλδη Μασαράνο — γνωστή με το ψευδώνυμο «Κατίνα» (4), και ο Μάρκο Καρασσο (5). Ο τελευταίος σκοτώθηκε αργότερα σέ μάχη έξω από την Έδεσσα.

ρουσία του Πετρόπουλου μου φαινόταν ύποπτη, αλλά ποτέ δεν έβγαλα λέξη από τό στόμα μου (άν και απέδειχθη έκ τών ύστέρων ότι ήταν εντάξει) και καθώς και μιά κοπέλα έρχότανε και ήθελε πάντα νά μου μιλήσει, δεν είχα καταλάβει τί μαγειρεύετο και απέφευγα τās επαφάς. Δεν αποκλείεται νά 'ταν και δάκτυλο τών 'Ιταλών. Όνομάζετο **Μαρία Μετζελοπούλου** (ή όποία έξετελέσθη από τούς Γερμανούς λίγες μέρες πρό της λήξεως του πολέμου).

Τόν Σεπτέμβριον 1943 συνθηκολόγησε ή 'Ιταλία και γινόνταν στην Πάτρα πανηγύρι. Η καταγωγή τών περισσοτέρων 'Ιταλών τών Πατρών ήτο ή Σικελία και φωνάζοντας Sicilia, Sicilia, πηδάγανε από χαρά νομίζοντας ότι θά γυρνούσαν στά σπίτια τους. Ό στρατοπεδάρχης μου έπιβεβαίωσε τό γεγονός. Άκολούθως τόν ρώτησα: «Τί θά γίνουμε έμεις;». Μου άπαντάει: «Δέν υπάρχει θέμα. Θά πάτε στά σπίτια σας. Άν τυχόν έρθουν οί Γερμανοί, θά σās έφοδιάσουμε μέ όπλα και θά τούς έπιτεθούμε. Τώρα θά μπειτε ήσυχα μέσα στούς θαλάμους νά μή μās καρφώσουν γιά τίς κινήσεις μας». Τόν πιστέψαμε και μπήκαμε όλοι μέσα, αλλά όρμήσανε μέ τά πυροβόλα και ένισχύσεις άλλων φρουρών, κρατήσανε τά πόστα μέχρις ότου καταφθάσανε οί Γερμανοί και λάβανε θέσεις, στήνοντας τά πολυβόλα έναντι τών παραθύρων.

Βέβαια, όλοι τά χάσαμε, περιμένοντας μέ αγωνία, όλοι στριμωγμένοι στό βάθος του θαλάμου... Ξαφνικά άνοιγεί ή πόρτα, μπαίνουν οί Γερμανοί και ό νέος στρατοπεδάρχης φωνάζει: «Είναι κανείς μεταξύ σας πού μιλάει γερμανικά και ιταλικά;». Πετάχτηκα, μου μίλησε μέ σοβαρό ύφος, έπρόκειτο γιά τήν μετάφρασιν του πρωτοκόλλου παραδόσεως και παραλαβής του στρατοπέδου. Ό 'Ιταλός αξιωματικός μου λέγει: «Κοίταξε, Ρούσσο, άν κρατήσετε πάντοτε τήν ίδιαν στάσιν, θά σωθείτε διότι έμεις δεν ξέρουμε άκόμα ποιός είσαι».

Στά χέρια τών Γερμανών

Τελειώσαμε μέ τούς 'Ιταλούς και τώρα πιά είμεθα στά χέρια τών Γερμανών και ξαναρχίζει ή αγωνία, τό μαρτύριο της άβεβαιότητας και τό άγχος πρό παντός γιά τόν άδελφόν μου και γιά μένα. Ξαναμπήκα στό θάλαμο και νά μέ ρωτάνε, πώς τόν βλέπεις τόν και-

νούργιο; «Τί νά σās πώ, βρέ παιδιά, δεν ξέρω λόγω της λεπτής θέσεώς μου. Άν άντιληφθεί πώς είμεθα Έβραίοι, δεν ξέρω τί τροπή μπορούν νά πάρουν τά πράγματα».

Κάθε φορά πού βγαίναμε στην αύλή, περνούσαμε μπροστά του σάν τά πρόβατα, βέβαια και ή φρουρά κοντά μας. Όταν κουνούσαμε τό κεφάλι έκδηλώνοντας τήν καλημέρα, τό μειδιάματό μου 'έκανε νά αισθάνομαι κάποια άνακούφιση και μέ ένεθάρρυνε περισσότερο. Όσο μπορούσα απέφευγα νά τόν πλησιάσω, γιά νά μή δώσω τήν έντύπωση ότι έπειδή μιλούσα τή γλώσσα του, θά του κολλούσα γιά κάτι τι.

Μιά μέρα κατεβαίνοντας πάλι γιά τήν αύλή, κάνοντας τήν ίδια κίνηση του χαιρετισμού, μου βάζει τή ράβδο στον ώμο μου και μου λέγει: «Du hier» ('Εσύ έδώ). Βγάζει ένα ρολόγι από τήν τσέπη του, «κοίταξέ το», μου λέγει, «άν μπορεί νά διορθωθεί». «Θά προσπαθήσω», του λέγω, «άλλά μου χρειάζεται ένα μικρό κατσαβιδάκι από ώρολογά κι ένα σουγιάδάκι». Έστειλε έναν μέ τή μοτοσυκλέτα στην Πάτρα κι έφερε τά εργαλεία, μου έβαλε ένα τραπεζάκι έξω, ένα φυτζάνι καφέ κι ένα πακέτο τσιγάρα. Τό ρολόγι του ήταν πολύπλοκο, χρονόμετρο μέ κουμπιά γιά τίς διάφορες κινήσεις, τ' άνοιξα και δεν ήξευρα τί νά του κάνω, διότι δεν ήμουν ώρολογάς, πωλούσα ώρολόγια. Βγάζω τό τζαμάκι από τό καντράν και πειραματιζόμουν πατώντας τούς δείκτες. Κατά καλήν μου τύχην, μόλις πάτησα τόν δευτερολεπτοδείκτην άρχισε νά γυρίζει. Κατάλαβα πώς ή τρύπα του δείκτου καβαλούσε επάνω από τόν άξονα και γυρνούσε κανονικά. Καπνίζοντας παρακολούθησα επί μίαν ώραν τήν κίνησιν, δεν τό πίστευα ούτε έγώ, τό κλείνω και του τό 'δωσα. Τρελός από τή χαρά του τό βλέπει μέ χαμόγελο και μέ τή ράβδο του χτυπάει τή μπότα του. «Αυτό τό ρολόγι», μου λέγει, «γύρισε όλη τήν Πάτρα και κανείς δεν μπόρεσε νά τό διορθώσει». «Άς περιμένουμε 24 ώρες», του λέγω, «άν δεν σταματήσει, μόνον τότε θά πούμε ότι διορθώθηκε», και ξαναμπήκα στό θάλαμο.

Παρατήρησα ότι κάθε φορά πού βγαίναμε στην αύλή, τό πρώτο μειδιάμα μετετράπη σέ χαμόγελο και καλημέρα. Ζητούσε μάλλον έπαφή, νά μιλήσωμεν. Είχαμε έλλειψη από νερό. Καθώς έδειχνε κάποια άλλη στάση κι έβλε-

Οι Έβραίοι στην Αντίσταση

πε όλους τούς κρατούμενους με καλύτερο μάτι, άμέσως διατάζει 4 ένοπλους φρουρούς νά συνοδεύσουν 10 κρατούμενους με στάνες, μπουκάλια και μπιτόνια. Εύτυχως, τό λύσαμε αυτό τό πρόβλημα. Ό όλίγος άέρας πού άνέπνεαν έκτός των συρματοπλεγμάτων και κανένα ποτηράκι πού πιάνανε στό έξοχικό καφεενεδάκι, τούς άνακούφιζε.

Κάθε μέρα τό χαμόγελό του αύξάνετο ώσπου μιά μέρα με ρωτάει: «Τί μπορώ νά κάνω γιά σένα;». Του άπαντώ: «Άν μπορούσα νά πάρω κανένα ούζάκι στό καφεενεδάκι...». «Αυτό είναι όλο;», μου λέγει. Φωνάζει έναν λοχία ένοπλον. «Πήγαινε», του λέγει, «νά πιεί ό,τι θέλει και νά τόν ξαναφέρει». Πήγαμε, είπα στόν ιδιοκτήτη άν μπορούσε νά μου προσφέρει ένα ούζο διότι δέν είχα χρήματα. «Όχι ένα, μου άπαντά, «άλλά δέκα» και άρχισε νά μου μιλάει γιά τόν κύριο με τό φαθάκι. Του είπα ότι θά 'ταν προτιμότερο νά μήν μιλάμε καθόλου, άφήστε με νά πιώ τό ούζάκι με εύχαρίστηση. Γιά μιά στιγμή αντίλαμβάνομαι ότι είχε τό βλέμμα του άλλου, μηχανικά γυρίζω πίσω μου, ήταν ό στρατοπεδάρχης. Του κάνει νόημα (noch ein) ακόμη ένα και πλήρωσε ό ίδιος. Μου είπτε: «όταν σου κάνει κέφι, θά σέ στέλνω με τό λοχία» και θάρθω νά πληρώσω έγώ». «Φθάνει», του λέω, «δέν θέλω νά καταχρασθώ τήν καλοσύνη σας, ούτε νά δημιουργήσω αντιζηλίες με τούς συγκρατούμενους. Τό έκτιμώ και σας εύχαριστώ πάρα πολύ. Και μόνο πού μου τό λέτε...».

Βέβαια, οι συγκρατούμενοι όχι μόνον δέν εζήλειψαν, άντιθέτως, μ' ένεθάρρυναν νά τόν πλησιάσω περισσότερο γιά νά 'ναι ευνοϊκός με όλους τούς κρατούμενους.

Έφθασε ή ώρα και ξέσπασε: «Μά επιτέλους! Θέλω κάτι νά κάνω γιά σένα, τί θά μπορούσα νά κάνω». «Γιά μένα», του άπάντησα, «δέν μπορείτε νά κάνετε τίποτα, γιατί είμαι επικίνδυνος, είμαι 26 χρονών. Παράλληλα όμως, σας τό ζητώ ως χάρη, άν μπορείτε κάτι νά κάνετε γιά τούς γέρους, γυναίκες και παιδιά. Αυτοί όλοι είναι άκίνδυνοι. Οι γέροι και τά παιδιά τί μπορούν νά σας κάνουν. Τούς έχουν μέσα σάν όμήρους διότι κάποιος από τήν οικογένειά των είχε πάει στό 'Αντάρτικο».

Είχα ένα αίσθημα ότι πάτησα τήν πιό ευαίσθητη χορδή του στρατοπεδάρχη. «Άμέσως», μου λέγει, «θά πάω στό φρουραρχείο Πατρών και θά μιλήσω με τόν άρχηγόν».

Τό άπόγευμα έπιστρέφει μαζί με τόν στρατηγόν συνοδευόμενος από τόν κύριο **Φραγκόπουλο, τής 'Αχαιας Claus**. Με παρουσίασε στόν στρατηγόν, προτιμούσε νά μιλάμε άγγλικά. 'Η εισήγησίς μου σχετικώς με τούς γέρους, τίς γυναίκες και τά παιδιά έγινε δεκτή, άφού πρώτα ζήτησε νά ρίξει μιά ματιά.

Και Ξαφνικά ή έλευθερία...

Όταν είδε τούς γέρους άρρωστους νά κυλιούνται κάτω στό τσιμέντο, κατόπιν τίς γυναίκες και τά παιδιά, παίρνει μιάν άπότομη άπόφαση: «Minder 17 jahre und 50 mehr, alles frei!» (Κάτω των 17 έτών και άνω των 50 όλοι έλεύθεροι!). Χαρά Θεού!... «...Μπήκε ένας Γερμανός άξιωματικός, μάς έβαλε όλους στή γραμμή και ρώτησε ποιός ξέρει καλά ιταλικά και γερμανικά, ό μόνος ύποψήφιος ήταν ό Μανώλης. Τόν πήρε στό γραφείο του άπ' όπου γύρισα σέ λίγη ώρα. 50 έτών και άνω, 18 έτών και κάτω νά σχηματίσουν δεύτερη σειρά. Βγήκαν σχεδόν οι μισοί κρατούμενοι... 'Ο Μανώλης έκανε τόν διερμηνέα, δέν πρόλαβε νά πει τήν τελευταία συλλαβή και πάταγος

έγινε μέσ τό θάλαμο. Καπέλα πετάξαν από χαρά κι αυτοί έγιναν άστραπή...». ('Απόσπασμα από τό σημείωμα του αρχιτέκτονος **'Αλέξη Δημοπούλου** εκ Τριπόλεως, κατατεθέν εις τό 'Υπουργείον Στρατιωτικών).

Τό ίδιο βράδυ φύγανε περίπου 60 άτομα, δήθεν κοίταζαν τήν δικογραφία ενός εκάστου και ό ίδιος ό στρατοπεδάρχης κάθισε στήν γραφομηχανή και έδινε στόν καθέναν έξερχόμενον τό άπολυτήριο (Lassen lassen), δίνοντας του άδελφού μου και τό δικό μου χωρίς νά ρίξει ούτε μιά ματιά στόν φάκελο. Μεταξύ αυτών πού έφυγαν, ήσαν και τά τρία άδελφια **Δημόπουλοι, ό Παρασκευάς, ό Δάμης και ό 'Αλέξης** από τήν Τρίπολη. 'Ο καημένος ό Παρασκευάς γλίτωσε από τούς Γερμανούς και έξετελέσθη από 'Ελληνικόν Στρατοδικείον στήν 'Αθήνα. Τό ίδιο βράδι μου επέτρεψε νά πάω στήν Πάτρα, έφ' όσον ήμουν έλεύθερος. 'Αύριο τό πρωί, όμως, θά σέ χρειασθώ νά συνεχίσουμε τούς φακέλους», μου είπτε.

'Η 'Εφη είχε φύγει έν τώ μεταξύ και πήγα νά γνωρίσω τήν **οικογένεια 'Ασημακοπούλου**. Μου 'καναν μιάν έξαιρετική ύποδοχήν με μεγάλη στοργή και ζεστασιά.

Πώς άδειασε

τό στρατόπεδο τής 'Αρόης

Ό θόρυβος έτρεξε άμέσως στήν Πάτρα, στήν 'Αθήνα και άλλα μέρη τής Πελοποννήσου, ότι βγαίνανε οι κρατούμενοι από τήν 'Αρόην, ή οποία άδειασε σέ πέντε ήμέρες. Βέβαια, μετέφραζα άλλα άντ' άλλων, αλλά είχανε μείνει 17 τελευταίοι, οι όποιοι έκρατούντο από τό 1936 επί Μεταξά διά πολιτικούς λόγους. Είχανε ένα και μόνον φάκελον, δεδομένου ότι είχε μεταφρασθεί από τά έλληνικά και τούς παραδώσανε στους 'Ιταλούς. 'Από τή Λάρισα, όπου έκρατούντο, τούς μετέφεραν πρώτον στήν 'Αθήνα, κατόπιν τούς κλείσανε στήν 'Αρόην.

Έπάνω στό έξώφυλλον τής δικογραφίας ήταν γραμμένο με κόκκινα γράμματα COMMUNISTI (Κομμουνιστάι) και τά 17 όνόματα καθέτως του φακέλου. Μεταξύ αυτών ήτο κι ένας ιερεύς Θεολόγος. 'Εδιάβαζε τήν βίβλον έβραϊκά κι όταν είχε κάποια άπορία με ρωτούσε και του έξηγοόσα.

Rostok τόν λέγανε τόν στρατοπεδάρχη. «Είναι σοβαρή», μου λέγει, «ή ύπόθεσις». Θά ανακρίνουμε έναν έναν και θά πηγαίνουμε στα άπομονωτήρια και κατόπιν στή Γερμανία. 'Εγινε κάποιο θαύμα εκείνη τήν στιγμήν. Μου φέρνουν μαζί 4 γράμματα τής 'Εφης από τήν 'Αθήνα. «'Ας περιμένουν οι κρατούμενοι, διάβασε τά γράμματα και κατόπιν θ' άρχίσουμε», μου λέγει. 'Ανοιξα τά γράμματα. Τί νά διαβάσω και πώς νά διαβάσω... Σκεπτόμουν τούς 17. Πώς θά μπορούσα νά τούς γλιτώσω. Τό κείμενον έν περιλήψει βέβαια, ήτο δακτυλογραφημένο σέ ψιλό χαρτί, αντίγραφο. 'Όπως είχα τά γράμματα πάνω στό φάκελο, πήρα τό κείμενο, τό δίπλωσα μαζί με ένα γράμμα και είπα του Rostok ότι μπορούσαμε νά άρχίσουμε... «Πήγαινε και φώναξε», μου λέει, «νά έλθει ένας - ένας». Πήγα στό θάλαμο. Φώναξα τόν 'Ανδρέα Κούκον από τήν Πάτρα. 'Ηταν ό άρχηγός. Του δίνω τό γράμμα. «Μέσα», του λέγω, «είναι ή καταδίκη σας. Νά πείτε όλοι τό ίδιο, ότι κρατείσθε από δεκάμηνον και δέν ξεύρετε γιατί...». Περάσανε ένας - ένας: «Γιατί είσθε μέσα;». 'Η άπάντηση: «Δέν ξέρω». «'Από πότε είσθε μέσα;». 'Η άπάντηση: «Δέκα μήνες». 'Αλλαξε γνώμη ό Rostok. Διέταξε νά

Οί Έβραίοι στην Αντίσταση

μήν τούς κατεβάσουν στά απομονωτήρια κι επαναλάβανε και ό ίδιος: «Ντέν ξέρω, Ντέκα μήνες». «Τί γίνεται έδω», μου λέγει, «κάποιο λάθος έχει γίνει, δέν είναι κομμουνιστάι». «Άσφαλώς δέν είναι κομμουνιστάι», πρόσθεσα κι εγώ, «τούς γνωρίζω από τόσον καιρό πού είμεθα μέσα».

Τούς έβαλε όλους στη σειρά και τούς λέγει: «Έμεϊς όί Γερμανοί είμεθα φιλέλληνες. Σάν φίλοι ήλθαμε και σάν φίλοι θά φύγουμε». Φίλησε τό χέρι του Έρέως. «Νά πάτε στά σπίτια σας και ότιδήποτε χρειασθείτε νά έλθετε νά μέ βρείτε στο φρουραρχείο, νά σας έξυπηρετήσω». «Άδειασε, λοιπόν, τό στρατόπεδο της Άρόης».

“Αδειασε και ή φυλακή του Μαργαρίτη

Κάθε βράδυ πήγαινα στον Άσσημακόπουλο. Κάποια ένέργεια είχε μεσολαβήσει κι έρχεται ό Rostok. «Εύτυχώς πού δέν έφυγες», μου λέει, «έλαβα διαταγή νά έξετάσουμε τούς φακέλους των κρατουμένων των φυλακών Μαργαρίτη». Μέ τό αίσθημα της εύτυχίας πού κατόρθωσα ν’ αδειάσω την Άρόνη, σκέφτηκα νά καθίσω γιά νά φύγουν κι από εκεί. Θά έφερνα εις πέρας την ώραιότεραν πράξιν της ζωής μου. Πράγματι, την πρώτην ήμέραν βγήκαν ένα κοπάδι. Τό ίδιο βράδυ πάλιν στού Άσσημακόπουλου, μου έκανε την έκπληξιν νά καλέσει τόν Ίταλόν Πρόξενον Ρόσσι. «Νά γιά ποιόν σας μιλούσαμε τόσον καιρόν», του λέγει. «Λυπάμαι, άπαντά ό Ρόσσι, «πού δέν μόρεσα νά κάνω τίποτε γιά τόν κύριον, είναι κομμουνιστής». Μέ τόνον διαμαρτυρίας ό Άσσημακόπουλος διέψευσε αυτήν την φήμη. Ήταν κάπως ανήσυχος: «έγώ πού δίνω τόσα χρήματα σ’ όλες τις οργανώσεις, έλαβα σημείωμα από τό ΚΚΕ πώς θά μέ δολοφονήσουν αύριον». Πετάχτηκα σάν τρελός: «δός μου τό σημείωμα, μπάρμπα - Θόδωρε και φάτε χωρίς έμένα». Έτρεξα στην Πάτρα, βρήκα τόν Κούκον. «Άνδρέα», του λέγω, «είδες τί έκανα γιά σας, πού κανείς άλλος στη θέση μου δέν θά τό κανε». Άν υπάρχει λίγο φιλότιμο, θέλω νά μ’ όρκιστείς ότι δέν πρόκειται νά πειράξουν τόν Άσσημακόπουλον». «Ούτε μία τρίχα δέν θ’ άγγίξουν από τόν ανθρωπόν σου», μου άπαντά, «και σένα θά σ’ έχουμε πάντα γιά παράδειγμα και θά σαι στην καρδιά μας».

Συνεχίζαμε στού Μαργαρίτη την άπελευθέρωσιν των κρατουμένων, σέ σημείον πού νά βουίζει ή Πάτρα: ένας Έβραίος έδωσε την Άρόνη και τώρα τις φυλακές του Μαργαρίτη. Γονείς κρατουμένων κάνανε ούρά στο σπίτι του Άσσημακόπουλου γιά νά επέμβη νά έπιταχυνθεί ή άποφυλάκισις ενός δικού των. Αυτός ό θόρυβος θά ταν παρ’ όλίγον μοιραίος γιά μένα. Άπό στόμα σέ αύτί, έφθασε στ’ αύτί του Rostok. Δέν μου άπηύθυνε πιά τόν λόγον, φαινόταν πολύ δυσανεστημένος, ίσως και προσβεβλημένος. Θεώρησε όλες τις ένέργειές μου γιά μεγάλη κοροϊδία. Κατά τις 11 τό πρωί μου λέγει «φθάνει γιά σήμερα, δός μου τό άπολυτήριο (Lassen passen)». Τό παίρνει, είχε ένα ψαλίδι στο γραφείο, όπως κρατούσε τό χαρτί στο χέρι του, του δωσε μία ψαλιδιά και σταμάτησε. Βγάζει από τόν χαρτοφύλακα του τόν φάκελο του άδελφού μου και τόν δικό μου. «Σου έδειξα έμπιστοσύνη, χωρίς νά ξέρω ότι είσαι Έβραίος. Λυπάμαι, αλλά θά παραμείνεις μέσα. Θά συλλάβουμε άμέσως και τόν άδελφό σου».

Έκείνη ή έξοικείωσις πού υπήρχε μεταξύ Rostok και έ-

μου χάθηκε, μετετράπη σέ μίσος. «Θά συλληφθούν όλοι οι όμόθρησκοί σου. Ό πόλεμος γίνεται έναντίον σας». Ήμουν χαμένος, εκτός από τό ζήτημα της θρησκείας και γιά την ψευδή μετάφρασιν των φακέλων.

«Αυτή», του λέγω, «είναι ή μεγαλύτερη είρωνεία γιά μένα. Μετά την άπελευθέρωσιν τόσων ανθρώπων νά παραμείνω μέσα. Κι ένώ μπορούσα νά φύγω από τούς πρώτους, κάθισα νά σ’ έξυπηρετήσω και νά κάνω ένα καλό στους ανθρώπους πού τούς περίμεναν οι δικόί τους... Άφήστε μου τό πιστόλι σας και βγείτε έξω». «Είσαι τρελός», μου λέγει, «άφησέ με νά σκεφθώ, θά λάβω υπόψιν μου ότι μπορούσατε νά φύγετε. Έν τώ μεταξύ, δέν θά έλθετε εις επαφήν μέ κανέναν». Κι έφυγε. Μέ κλείσανε σ’ ένα κελί μέχρι τις 5 τό άπόγευμα της επομένης. Μέ μία κλωτσιά άνοιξε ή πόρτα κι ό Rostok συνοδευόμενος από 2 όπλίτας μου ξαναδίνει τό Lassen passen και μου λέγει: «FREI - έλεύθερος». Μέ βγάλανε έξω από την Πάτρα, μου δίνει τό χέρι Aufwidersen — εις τό έπανιδείν — κι επέστρεψαν. Μ’ άφησαν σ’ έναν έρημόδρομο. Άναγκάστηκα νά έπιστρέψω στην Πάτρα. Πήγα στού Πετροπούλου, μέ δέχθηκε μέ μεγάλη χαρά. «Θά μείνεις στο μπάλκονάκι κι έντός όλίγου θά έλθει ένα φορτηγό μέ κάρβουνα. Στις 4 τό πρωί θά πεταχτείς μέσ’ τά κάρβουνα, θά φύγετε άμέσως». Φθάσαμε τό βράδυ στις 11 στην Άθήνα. Πήγα άμέσως στη θεία της Έφης, την Ρόκου, στην όδό Σολωμού και ξαναμίξαμε μέχρι σήμερα.

ΖΑΚ ΚΩΣΤΗΣ:

«Βυθίζαμε τά πλοία του Ρόμελ»

21 Ιουνίου 1943. Μόλις έχει ξεημερώσει. Τό όπλιταγωγό B 103 του γερμανικού ναυτικού όρθώνει τόν άγέρωχο όγκο του στο λιμάνι του Κεραταινίου. Μελίσσι στο κατάστρωμα έπίλεκτοι στρατιώτες του Γ΄ Ράιχ έτοιμάζονται νά ξεκινήσουν σέ βοήθεια του Ρόμελ στη Βόρεια Άφρική.

— αφνικά μία υπόκωφη έκρηξη συγκλονίζει όλη την περιοχή. Τό τεράστιο όπλιταγωγό «τραντάζεται». Άκολουθούν δεύτερη και τρίτη έκρηξη. Λαμαρίνες, σίδερα και ξύλα μαζί μέ φωτιές τινάζονται στον άέρα. Τό σκάφος άρχίζει νά γέρνει και νά βυθίζεται. Ό Ρόμελ μάταια θά περιμένει... Όι Έλληνες σαμποτέρ έχουν κάνει πάλι τό θαύμα τους.

“Έδωσε τά πάντα

Ενας από τούς ήρωες εκείνου του παράτολμου σαμποτάζ «φιλοξενείται» σήμερα στην «Ακρόπολη». Είναι ό Ζάκ Κωστής. Ένας ακόμα άνθρωπος από τη στρατιά των σαμποτέρ της Έθνικής μας Άντίστασης. Ένας από τούς άτρόμητους πατριώτες πού έπαιξαν τόν άποφασιστικότερο ρόλο στο μυστικό πόλεμο κατά των δυνάμεων του Άξονα και στη νίκη των Συμμάχων και της Έλλάδος.

Ένας Έλληνας μ’ όλη τη σημασία της λέξης, Έβραίος τό θρήσκευμα, πού τά έδωσε όλα γιά τόν τόπο.

Οί Έβραίοι στην Άντίσταση



Χαλκίδα. Κατάθεση στεφάνου στο Έρω.

Πού μπήκε στην Άντίσταση χωρίς να υπολογίσει ούτε ζωή, ούτε οικογένεια, ούτε περιουσία, ούτε δουλειά. Γιού πέρασε από τὰ κολαστήρια τῆς Γκεστάπο καὶ τῶν "Ες "Ες. Πού ἡ Ἀπελευθέρωση τὸν βρῆκε μέ σμπαρالياσμένη τὴν ὑγεία ἀπὸ κακουχίες καὶ βασανιστήρια, κατεστραμμένο οἰκονομικά καὶ ἐπαγγελματικά.

Σαράντα χρόνια τώρα μένει ξεχασμένος ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίσημη πολιτεία μιάς καὶ — δέν θά κουραστούμε νά τό ἐπαναλαμβάνουμε — μετὰ τῆ νίκης, δέν σῆκωσε τὰ ὅπλα κατὰ τῆς πατρίδας του, δέν ζήτησε «δικαίωση», «ἀναγνώριση», «δάφνες», δέν πέρασε στοὺς στρατόπεδο τῶν μονοπωλητῶν τῆς Ἀντίστασης.

«Έλα μαζί μας...»

Γύρισα ἀπὸ τὸ Μέτωπο — θυμᾶται ὁ ἴδιος — ράκος σωστό. Ἄνοιξα ἓνα ἐμπορικόκι, μιά τρύπα μέ πέντε ψευτοπράγματα, στὴν ὁδὸ Κολοκοτρώνη 43 γιὰ νὰ ζῶ.

«Μιά μέρα μπήκαν στοὺς μαγαζὶ δύο φίλοι, ὁ Νίκος ὁ Ἀδάμ καὶ ὁ Δημήτρης Παγκάκης. Πάνω στὴν κουβέντα ὁ ἕνας ἐβγαλε ἀπὸ τὴν τσέπη του μιά χουφτίτσα ἀσπρη σκόνη, τὴν ἔριξε στοὺς πότωμα καὶ ἄρχισε νά τὴν τρίβει μέ τὸ παπούτσι του. Πεταγόντουσαν σπίθες καί... τρακατροῦκες μαζί. Πρὶν προλάβω νά καταλάβω πού τό πήγαιναν, μοῦ μίλησαν στὰ ἴσα: "Ἀκου Ζάκ. Μ' αὐτὴ ἐδῶ τὴ "σκόνη" στέλνουμε στὸν πάτο τῆς θάλασσας τὰ πλοῖα πού προσορίζονται γιὰ τὸν Ρόμμελ. Εἴμαστε στὴν Ἀντίσταση. Σ' ἐμπιστευόμαστε γιατί εἶσαι ἑβραϊκῆς καταγωγῆς καὶ γιατί σ' ἔχουμε ἐκτιμῆσει γιὰ σωστό Ἕλληνα πατριώτη. Ἄν θές νά πολεμήσεις γιὰ τὸν τόπο, ἔλα μαζί μας».

Πέρασαν μέρες πρὶν ὁ Ζάκ Κωστής μάθει πῶς οἱ δύο αὐτοὶ ἀτρόμητοι Ἕλληνες ἀποτελοῦσαν τὴν ὁμάδα συμποτέρ τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιστασιακῆς Ὀργάνωσης «Ἀπόλλων», στὴν ὁποία ἐντάχθηκε καὶ ὁ ἴδιος.

«Ὁμάδα αὐτοκτογίας»

Ημασταν μιά ὁμάδα πού ἔγινε ὁ ἐφιάλτης τῶν Γερμανῶν. Πράγματική ὁμάδα αὐτοκτονίας. Ἡ ζωὴ ἦταν τὸ τελευταῖο πού σκεφτόμασταν. Τὸ μόνο πού ἐνδιέφερε ἦταν νά βυθιστεῖ τὸ πλοῖο. Νά μὴ φτάσει ποτέ

βοήθεια στὸν Ρόμμελ.

«Ἡ ὁμάδα εἶχε πολλὰ "πλοκάμια". Πολλὰ ἄτομα. Ἄλλοι μάζευαν πληροφορίες. Ἄλλοι ἐντόπιζαν τὰ εὐαίσθητα σημεῖα τῆς φρούρησης τοῦ ἐλλιμενισμένου πλοίου. Ἄλλοι ἀναλάμβαναν νά μυήσουν κάποιον πού δούλευε πάνω. Ὅλοι μαζί ἀνοίγαμε τὸ δρόμο στὸν "τελικό" σμποτέρ, πού θά ἔβαζε τὴ βεντούζα μέ τὴν ἐκρηκτικὴ ὕλη στὰ ὕφαλα τοῦ σκάφους...».

— Πόσα σκάφη βυθίσατε;

«Πάνω ἀπὸ 10! Τὸ Β 103, τὸ "Ἀρντένας" καὶ ἄλλα... καὶ ἄλλα... Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ ἐπιτυχία μας, πού ὁ ἀρχηγὸς τῆς γερμανικῆς μονάδας 3.000 Φόν Στράτς μᾶς ἐπεκέρυξε μέ ἀστρονομικὲς ἀμοιβές...».

Δέν εἶναι τόσο οἱ ἥρωισμοὶ καὶ ἡ αὐταπάρνηση πού μένουν χαραγμένα στὴ μνήμη τοῦ Ζάκ Κωστή. Ὅλα αὐτὰ τὰ θεωρεῖ ὅτι ἦσαν αὐτονόητο χρέος. Συγκλονίζεται ἀκόμη, ὅταν φέρνει στοὺς νοῦς τὴν προδοσία πού χτύπησε πίσωπλατὰ τὴν ὁμάδα, πού ἔστειλε στοὺς ἀπόσπασμα συντρόφους του καὶ τὸν ἴδιο στὰ κολαστήρια τῆς Γερμανῶν.

«Μᾶς πρόδωσαν...»

Ηταν ἀρχὲς Σεπτέμβρη τοῦ '43. Εἶχα παρατηρήσει πῶς τὸ γραφεῖο τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Παγκάκη ἔμενε μέρες κλειστό. Ἀνησύχησα. Κάποια στιγμή χτυπάει τὸ τηλέφωνο. Ἦταν ὁ Παγκάκης: Ζάκ, μοῦ εἶπε, ἐξαφανίσου. Μᾶς πρόδωσαν.

«Κανονικά θά ἔπρεπε νά φύγω. Σκέφτηκα ὅμως ὅτι οἱ Γερμανοὶ θά στοργυλοκάθονταν στοὺς γραφειάκι μου καὶ θά ἔβαζαν στοὺς χεῖρες ἕναν - ἕναν ὅλους τοὺς συντρόφους τῆς ὁμάδας πού δέν εἶχαν μάθει ἀκόμη τίποτα καὶ θά περνοῦσαν ἀπὸ κεῖ. Ἔτσι ἀποφάσισα νά μείνω.

«Σέ λίγο ὁλόκληρο τὸ τετράγωνο ἦταν μπλοκαρισμένο ἀπὸ Γερμανοὺς. Μπήκαν μέσα καὶ χωρὶς πολλὰς κουβέντες, μέ ἐπικεφαλῆς βέβαια ἕναν "Ἕλληνα" διερμηνέα, μέ ἄρχισαν στίς κλωτσιές καὶ στίς γροθιές. Δέν θά ξεχώσω ποτέ τὸ ξύλο πού ἔφαγα. Ἀλλά — τὸ λέω μέ περηφάνεια — δέν μίλησα. Δέν μοῦ πήραν οὔτε λέξη. Καί μέ πήραν σηκωτό γιὰ τὴ Γκεστάπο τοῦ Πειραιᾶ...».

Μόνον ὅσοι «φιλοξενηθήκαν» σ' αὐτὴ τὴν «Ὑπηρεσία» μποροῦν νά φανταστοῦν τὰ ὅσα πέρασε μέσα στὰ μπουντρούμια τῆς ὁ Ζάκ Κωστής. Ἀνακρίσεις ἐπὶ ἀνα-

Οί Έβραίοι στην Αντίσταση

κρίσεων, ξύλο, βασανιστήρια για να αποκαλύψει συνεργάτες στα σαμποτάζ.

Δέν μίλησε

Ομως ο Ζάκ Κωστής δέν έσπασε. Παρά τό γεγονός ότι άπειρες φορές άπειλήθηκε μέ έκτέλεση. "Αν καί μέσα στά κολαστήρια του ναζισμού έμαθε τή σύλληψη καί τήν έκτέλεση του άρχηγού του Νίκου Άδάμ, συνέχισε νά κάνει τόν τρελό καί τόν άνήξερο. "Όχι για νά σώσει τή ζωή του. Άλλά για νά γλιτώσει τούς άλλους συντρόφους του.

"Έκει μέσα γνώρισα καί έναν κατάπτυστο "Έλληνα" προδότη. "Ήρθε νά μου κάνει τό φίλο πού... ήθελε τό καλό μου. "Μίλα βρέ", μου έλεγε. "Οί Γερμανοί είναι... προστάτες μας. Θά γλιτώσεις τή ζωή σου". Καί 'γώ μέσα μου έλεγα: Νά καείς προδότη. "Ή κατάρα μου έπιασε. "Όπως έμαθα άργότερα, τόν προδότη — Παντελή τόν έλεγαν — οί Γερμανοί τόν έριξαν μαζί μέ άλλα καθάρματα όμοίους του από τήν ταράτσα τής όδου Μέρλιν καί τόν "καθάρισαν".

Ζωντανός - νεκρός βγήκε από τά χιτλερικά μπουντρούμια ο Ζάκ Κωστής. Οί Γερμανοί φάνηκαν νά πείθονται ότι δέν ήταν... σαμποτέρ καί τόν άφησαν μέ έντολή νά παρουσιάζεται κάθε μέρα στην κομαντατούρα. Στην πραγματικότητα τόν άφησαν μέ τήν έλπίδα ότι θά τούς όδηγούσε καί σέ άλλους άντιστασιακούς. Για μία - δύο μέρες προσποιήθηκε ότι συμμορφώνεται στις έντολές. Καί τήν τρίτη έγινε καπνός. Έγκαταστάθηκε στά Μεσόγεια καί άρχισε νά όργώνει τήν Άττική, ξεσηκώνοντας τό λαό στην Αντίσταση. Ούτε μία νύχτα δέν κοιμήθηκε σέ κρεβάτι. Ούτε μία μέρα δέν έζησε χωρίς τό φόβο νά πέσει στά χέρια τών Γερμανών, πού είχαν εξαπολύσει έναντίον του άγριο άνθρωποκυνηγτό. Μέχρι τήν Άπελευθέρωση.

Τόν ρωτάμε:

— Σήμερα τήν έποποιά εκείνη τήν καπηλεύονται καί τήν μονοπωλούν κάποιοι. Ποιά είναι ή αλήθεια;

«Μέ εξαίρεση κάποιους εφιάλτες — μετρημένους στά δάχτυλα — Αντίσταση έκανε όλη ή Ελλάδα. Καθένας μέ τόν τρόπο του.

«Θά σās πω κάτι πού μου μένει στό μυαλό. Τήν 25η Μαρτίου του 1943 — στην έθνική μας επέτειο — έγινε μία διαδήλωση στους δρόμους τής Αθήνας. Άκουσα τίς φωνές καί βγήκα νά καμαρώσω. Ξαφνικά, μέσα στους διαδηλωτές είδα έναν νεαρό πού έτρεχε αιμόφυρτος, τραυματισμένος από τούς Γερμανούς, καί τραγουδούσε τόν Έθνικό Ύμνο.

«Χωρίς νά τό σκεφτώ, όρμησα μέσα στη διαδήλωση, άρπαξα τό νεαρό καί τόν τράβηξα στό μαγαζί μου. Έκει, όμως, δέν μπορούσε νά κρυφτεί. Από τόν πάνω όροφο κατέβηκε μία νοικοκυρά, Θάλεια Άθανασιάδου τήν έλεγαν, καί τόν πήρε σπíti της νά τόν κρύψει.

«Τότε δέν είχα μυηθεί στην Αντίσταση. Καί ή γυναίκα αύτή ήταν μία άπλή νοικοκυρά. Κι αύτό πού έκανε ίσοδυναμούσε μέ έκτέλεση άν τό έπαιρναν χαμπάρι οί κατακτητές.

«Γ' αύτό ή άπάντηση στό έρώτημά σας είναι μία: Αντίσταση έκαναν όλοι οί Έλληνες. Κανείς δέν μπορεί νά μονοπωλεί τόν Άγώνα — καί πió πολύ εκείνοι πού θέλησαν νά τόν εξαργυρώσουν μέ τήν έξουσία. Κάποτε πρέπει νά τό μάθουν αύτό οί Έλληνες!».

(Παρουσίαση του κ. Δ. Καλάκου στην Άκρόπολη, 16.3.1986)

Οί Έβραίοι τής Θεσσαλονίκης στην Έθνική Αντίσταση

Του κ. ΙΩΣΗΦ ΜΑΤΣΑ



Στά διάφορα δημοσιεύματα κι άπομνημονεύματα άγωνιστών τής Έθνικής Αντίστασης παρατηρείται τό φαινόμενο τής έσκεμμένης ή από άγνοια έλαχιστοποίησης τής συμμετοχής τών Έβραίων στην Έλληνική Έθνική Αντίσταση. Αναφέρομαι ιδιαίτερα σ' ένα άπόσπασμα από τά Άπομνημονεύματα του Μάρκου Βαφειάδη (τόμ. 2, σελ. 87 - 89)¹⁾, πού καταλήγει μέ τή διαπίστωση πώς, όταν ξέσπασε ο διωγμός τών Έβραίων τής Θεσσαλονίκης μόνον 5 - 6 Έβραίοι ανέβηκαν στά βουνά.

Ή αλήθεια, όμως, είναι ότι εκατοντάδες Έβραίοι από τή Θεσσαλονίκη κατέφυγαν στόν ΕΛΑΣ. Αυτό επιβεβαιώνεται από τά πió κάτω γεγονότα:

Τόν καιρό του διωγμού, τήν άνοιξη του 1943, συγκροτήθηκαν στά βουνά τής Κεντρικής Μακεδονίας, στό Πάικο, στό Βέρμιο, στά Πιέρια, πολλές όλιγομελείς ομάδες άνταρτών (τά «συγκροτήματα») καί σέ κάθε μία τέτοια ομάδα έντάσσονταν Έβραίοι πού κατέφυγαν από τή Θεσσαλονίκη. Σέ αντίθεση μέ τή Γαλλία κι άλλες κατεχόμενες χώρες, όπου οί Έβραίοι «Μακί» είχαν σχηματίσει καθαρά έβραϊκές ομάδες, στην ελληνική Αντίσταση οί Έβραίοι είχαν σκορπιστεί σέ όλα τά τμήματα, όπως γινόταν καί στόν ελληνικό στρατό, αλλά καί για ειδικούς λόγους. Οί Έβραίοι ήταν στην πλειοψηφία τους πió μορ-

Οἱ Ἑβραῖοι στήν Ἀντίσταση

Φωμμένοι κι ειδικευμένοι από τούς ἐργάτες κι ἀγρότες συναγωγιστές τους. Ἡ διοίκηση λοιπόν τούς σκόρπισε γιά νά ἐπανδρῶσουν τίς θέσεις γιαντῶν, νοσοκόμων, μηχανικών, στήν ἐπιμελητεία κ.λπ. Ἔτσι, παρατηροῦμε στή σπάνια φωτογραφία πού δημοσιεύτηκε στό τεῦχος 83 - 84 τῶν «Χρονικῶν», πῶς στούς 18 ἀντάρτες μιᾶς ὁμάδας οἱ 15 εἶναι Ἑβραῖοι. Αὐτό συνέβαινε σ' ὅλες τίς ὁμάδες.

“Υστερα από έρευνες στά αντίστασιακά βιβλία καί περιοδικά κι από αναμνήσεις πολλών συναγωνιστών μου έχω διαπιστώσει πώς ό αριθμός τών Έβραίων ανταρτών στό βουνά της Μακεδονίας πρέπει νά ήταν μεγαλύτερος από 150, ενώ οί νεκροί στά πεδία τών μαχών ήταν 17. Στά βουνά, όμως, κατέφυγαν περισσότεροι. Άναφέρω ένα περιστατικό: τό Μάη τοῦ 1943 βρίσκονταν κρυμμένοι στό Μεσόβουνο τής Νούσας δύο περίπου εκατοντάδες άσπλοι Έβραιοί, γιατί ό ΕΛΑΣ, πού μόλις αὐτή τήν έποχή συγκροτοῦσε τά μάχιμα τμήματά του, δέν διέθετε όπλα γιά όλους. Τά προμηθεύτηκε σέ λίγο καιρό από τίς ρίψεις τών Συμμάχων. Τότε τό χωριό κυκλώθηκε από τούς Γερμανούς καί στίς μάχες πού άκολούθησαν γιά τόν άπεγκλωβισμό τών ανταρτών καί τών άσπλων σκοτώθηκαν 9 Έβραιοί στό Μέγα Ρέμμα, ενώ οί υπόλοιποι, ύστερα από περιπετειώδη πορεία στό Βάλτο τής Κοζάνης γλίτωσαν στή Δυτική Μακεδονία.

Ἀπ' αὐτούς, ἓνας ἀριθμός στάλθηκε πρὸς τὸν ἰταλοκρατούμενο Νότο καὶ στὴν Ἀθήνα.

Μία και μόνη οικογένεια της Θεσσαλονίκης έδωσε 5 μέλη της στον ΕΛΑΣ. Ό Λέων Μπουράλι με τα τέσσερα παιδιά του, τη Γιολάντα, τη Ντόρα, τόν Σάρλ, πού τραυματίστηκε και τόν Νίκο, πού σκοτώθηκε τς παραμονές της άπελευθέρωσης, όταν τό τμήμα του χτύπησε τούς Γερμανούς πού όπισθοχωρούσαν από τή Μακεδονία.

Παραθέτω κατάλογο τῶν 17 πεσόντων Θεσσαλονικιῶν Ἑβραίων ἀνταρτῶν ⁽²⁾.



1) Στο τεύχος 83 - 84 (Ιαν., Φεβρ. 1986) τῶν «Χρονικῶν» ἀναδημοσιεύτηκε τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Μ. Βαφειάδη πού φέρει τὸν τίτλο «Τὸ Ἑβραϊκό».

2) Παρακαλείται όποιος έχει στοιχεία για άλλους νεκρούς στις μάχες νά γράψει στά «Χρονικά».

[illegible]

Φύλλο Πορείας του ΕΛΑΣ του Δαβίδ Μπενβενίστε, ο οποίος μεταπολεμικά διετέλεσε επί σειράν ετών Πρόεδρος της 'Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης.

**Ἑβραῖοι ἀντάρτες πού ἔπесαν στίς μάχες
στά βουνά τῆς Μακεδονίας (1943 - 44)**

ΟΝΟΜΑ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ	ΕΠΕΞΑΝ
1. Βαρών 'Αβραάμ	Καβάλα	Σέ μάχες
2. Καράσο Μάρκος	Θεσ/νίκη	10.7.44 κοντά στην "Εδεσσα
3. Καράσο Σάρλ	Θεσ/νίκη	κοντά στην Καστοριά
4. Κοέν 'Ηλίας του Νισσήμ	Θεσ/νίκη	κοντά στα Γρεβενά
5. Κοέν Στέλλα, φοιτήτρια	Θεσ/νίκη	στη μάχη Ταχνίτσας Πιερίων 18.4.43
6. Μιτράνι Ροβέρτος	Θεσ/νίκη	στην Καλοσκοπή
7. Μπεράχα Βιτάλ	Θεσ/νίκη	Σεπτ. '44 στην Κοζάνη
8. Μπουρλά Νίκο	Θεσ/νίκη	20.10.44, Σταυρός-Βέροιας
9. Μπουρλά Τσελεμπί	Σέρρες	3.1.44
10. 'Οβαδία Ντίνο	Θεσ/νίκη	στό Κιλκίς
11. Περαχία Φλώρα	Θεσ/νίκη	στά Πιέρια
12. Πιπάνο 'Ερρίκος	Θεσ/νίκη	στό Βέρμιο
13. Σερόρ	Θεσ/νίκη	στό Βέρμιο
14. Φραγκή Σιμών του 'Ιακώβ	Θεσ/νίκη	στό Βέρμιο
15. Φριζής	Θεσ/νίκη	στό Βέρμιο
16. Χασόν Σάββας (μπάρμπα - Σάββας πρόεδρος)	Καβάλα	κοντά στη Βέροια
17. Χασόν Μωυσής του Σάββα	Καβάλα	κοντά στη Βέροια

Σαράντα περίπου χρόνια από τότε

Του κ. ΜΩΥΣΗ ΣΑΚΚΗ

Σέ ανάμνηση των 40 χρόνων από το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου παρέχονται για πρώτη φορά στοιχεία από τη δράση Ελλήνων Έβραίων το θρήσκευμα, που κατά τη διάρκεια του έμφυλου πολέμου (1946 - 49) εκτελέστηκαν, φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν για την τότε δράση τους, όπως επίσης και τις ενέργειες που έγιναν για τη διάσωση πολλών εξ αυτών. Στά στοιχεία που παραθέτονται δεν συμπεριλαμβάνονται όσοι από τους επιστρατευθέντες κατά τη διάρκεια των ετών 1947 - 49 οδηγήθηκαν στο στρατόπεδο της Μακρονήσου και απολύθηκαν με τη στρατιωτική τους κλάση, αφού υπέγραψαν με οποιοδήποτε τρόπο «δήλωση μετανόησης».

Κατηγορίες διωχθέντων

Οι διωχθέντες για άριστη δράση ομόθρησκοι μπορούν να διακριθούν σε πέντε κατηγορίες:

1. Έκτελεσθέντες, 5:

- ☐ Μωϋσής 'Ηλία 'Ιεσουλάς, 26 ετών, από το Βόλο. Έκτελέσθηκε τον Μάιο 1947.
- ☐ Σαμουήλ Νισήμ Δέντης, 18 ετών, από τα Χανιά. Έκτελέσθηκε το 1948.
- ☐ Μεγρή 'Ισαάκ Λεβής, 32 ετών, από τα Τρίκαλα. Έκτελέσθηκε στις 5 Αυγούστου 1949.
- ☐ Χρυσούλα 'Αβραάμ Φελούς, 20 ετών, από τα Τρίκαλα. Έκτελέσθηκε στις 5 Αυγούστου 1949.
- ☐ Σάββας 'Εφράιμ 'Ισσης, 26 ετών, από την Άρτα. Έκτελέσθηκε στις 2 Οκτωβρίου 1949.

2. Καταδικασθέντες σε θάνατο, 5:

- ☐ Γουλιέλμος 'Ισαάκ 'Αζάρ, από το Βόλο. Έγκλειστος στις φυλακές Αιγίνης.
- ☐ 'Ααρών Γκανής, από το Βόλο. Έγκλειστος στις φυλακές 'Αβέρωφ.
- ☐ Ρένα 'Ιωσήφ 'Αζούζ, από το Βόλο. Έγκλειστη στις φυλακές Βόλου και 'Αβέρωφ. Σήμερα σύζυγος του Μάριου Μπεναρόγια στις ΗΠΑ.
- ☐ Ματίκα Καμπελή, από τα Τρίκαλα. Έγκλειστη στις φυλακές 'Αβέρωφ.
- ☐ 'Ελεν Μπέζα, από τη Θεσσαλονίκη. Έγκλειστη στις φυλακές Έπαυργίου Θεσσαλονίκης.

3. Φυλακισθέντες σε ισόβια δεσμά, 8:

- ☐ Σαλβατώρ Σαμουήλ Κοέν, από το Βόλο. Έγκλειστος στις φυλακές Γιούρων. Σήμερα κάτοικος στη Χάιφα, 'Ισραήλ.
- ☐ Ζακελίνα Μπέζα, από τη Θεσσαλονίκη. Έγκλειστη στις φυλακές Έπαυργίου, Θεσσαλονίκης.
- ☐ Μόνικα Μπέζα, από τη Θεσσαλονίκη. Έγκλειστη στις φυλακές Έπαυργίου, Θεσσαλονίκης.
- ☐ Λεών 'Ιωσήφ Κοέν, από το Βόλο. Έγκλειστος στις φυλακές Γιούρων.

- ☐ Σαμουήλ Κοέν, από το Βόλο. Έγκλειστος στις φυλακές Γιούρων.
- ☐ 'Αλφρέδος 'Ισαάκ Μπέζα, από τη Θεσσαλονίκη. Έγκλειστος στις φυλακές Έπαυργίου.
- ☐ Μωσής 'Εσκιναζής, από τη Λάρισα (:). Έγκλειστος στις φυλακές Γιούρων.
- ☐ Μεναχέμ Μπενσιών, από την Καβάλα. Έγκλειστος στις φυλακές Γιούρων. Σήμερα κάτοικος του 'Ισραήλ.

4. Φυλακισθέντες μέχρι 20 χρόνια, 6:

- ☐ Δαβίδ Μπρούδο, από τη Θεσσαλονίκη. Έγκλειστος στις φυλακές 'Αμφίσης.
- ☐ Βιτάλ Ντάσα, από τη Θεσσαλονίκη. Έγκλειστος στις φυλακές Ζακύνθου.
- ☐ Σολομών Καπέτας, από τα Τρίκαλα. Έγκλειστος στις φυλακές Γιούρων.
- ☐ 'Ιακώβ Μπαρζιλάι, από τη Θεσσαλονίκη. Έγκλειστος στις φυλακές Χατζηκώστα, 'Αθήνα.
- ☐ Μωρίς Μπενρουμπή, από τη Θεσσαλονίκη. Έγκλειστος στις φυλακές Αιγίνης.
- ☐ Βενιαμίν Μπενβενίστε, από τη Θεσσαλονίκη. Έγκλειστος στις φυλακές Λαμίας.

5. Έξορισθέντες σε έρημνησια, 10:

- ☐ Σαλβατώρ 'Οβαδίας, από τη Θεσσαλονίκη. Έξορίσθη στη Μακρόνησο (3ο Λόχο).
- ☐ Μωσής Μπουρλάς, από τη Θεσσαλονίκη. Έξορίσθη στη Μακρόνησο (8ο Λόχο).
- ☐ Ραούλ 'Αλμοσινό, από τη Θεσσαλονίκη. Έξορίσθη στη Μακρόνησο.
- ☐ Σαλβατώρ Μινέρβος, από τα Χανιά. Έξορίσθη στη Μακρόνησο (φυλακές).
- ☐ 'Ιωσήφ Ντεκάστρο, από τα Χανιά (:). Έξορίσθη στη Μακρόνησο (φυλακές).
- ☐ 'Ηλίας Καπέτας, από τα Τρίκαλα. Έξορίσθη στη Μακρόνησο.
- ☐ 'Ιωνάς Μιωνής, από το 'Αργίριο. Έξορίσθη στη Μακρόνησο (7ο Λόχο).
- ☐ 'Αλβέρτος Σαμ. Τζαχών, από τη Θεσσαλονίκη (:). Έξορίσθη στη Μακρόνησο.
- ☐ Στέλλα Τζαχών, από τη Θεσσαλονίκη. Έξορίσθη στο Τρίκερι, Βόλου.
- ☐ Ζαχαρίας Κοέν, από το Βόλο. Έξορίσθη στη Μακρόνησο (3ο Λόχο).

Η αιτιολογία για τις ποινές που έπεβλήθησαν στους ομοθρήσκους των παραπάνω πέντε κατηγοριών, αφορούσε: χρηματική και υλική συμπαράσταση του αγώνα των «συμμοριτών», συμμετοχή σε κομμουνιστικές οργανώσεις, διακίνηση παράνομου (κομμουνιστικού) έντυπου υλικού. Οι 29 των κατηγοριών 2 - 5 τελικά απελευθερώθηκαν, όπως αναλύεται πιο κάτω.

Οί Έβραίοι στην Αντίσταση

Ένέργειες διασώσεως και βοήθειας

Τήν περίοδο εκείνη λειτουργούσε στην Αθήνα η Κεντρική Έπιτροπή Περιθάλψεως Ατόρων Ισραηλιτών, που συστάθηκε άμεσα μετά τη λήξη του πολέμου με τη συνδρομή της Αμερικανοεβραϊκής φιланθρωπικής οργάνωσης American Joint Distribution Committee (γνωστής ως «Τζόιντ»), για την παροχή βοήθειας προς τα θύματα του πολέμου και τους άναξιοπαθούντες Έλληνες Έβραίους. Στην επιθυμία να βοηθηθούν διωκόμενοι ομόθρησκοι, ζητήθηκαν στοιχεία από τις κατά τόπους Κοινότητες.

Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν (όνόματα και τόπος φυλάκισής ή εξορίας διωκόμενων), τέθηκαν υπόψη του τότε διευθυντού της «Τζόιντ» στην Ελλάδα Ραββίνου Χάρολντ Γκολντφάρμπ, ο οποίος προθυμότατα δέχθηκε να παράσχει προς αυτούς κάθε είδους βοήθειας και συμπαράστασης.

Αποστολή δεμάτων

Μέ την άποτελεσματική όσο και παράτολμη — για τότε πολιτικό κλίμα — συνεισφορά στελεχών της Έπιτροπής Περιθάλψεως, οργανώθηκε η παραλαβή από την αποθήκη της «Τζόιντ» και η ταχυδρόμηση δεμάτων προς τους παραπάνω 29 διωκόμενους, που έκρατούντο σε 15 περίπου φυλακές και ξερονήσια. Σ' αυ-

τό τό έργο, που συνεχίστηκε μέχρι της άπελευθερώσεώς τους, συμπαραστάθηκαν ποικιλοτρόπως πολλοί υπάλληλοι των ταχυδρομείων.

Μετανάστευση στο Ισραήλ

Μέ τη θετική συμβολή και τη νομική συμπαράσταση ομόθρησκου δικηγόρου έπετεύχθηκε, μετά από έπίμονες και δύσκολες διαδικασίες, η άπελευθέρωση άριθμού φυλακισμένων και έξορισμένων ομόθρησκων. Η πλειοψηφία, όμως, των καταδικασμένων σε ισόβια δεσμά και οί θανατοποινίτες δέν ήσαν διατεθειμένοι να υπογράψουν «δηλώσεις μετάνοιας» και ως έκ τούτου ήσαν υποχρεωμένοι να εκτίσουν τις ποινές τους.

Τη λύση στο πρόβλημα των «άμετανοήτων» έδωσε διαπρεπής ομόθρησκος νομικός. Οί ένδιαφερόμενοι ομόθρησκοι δέχθηκαν ν' αποβάλλουν την έλληνική υπηκοότητά τους, να μεταναστεύσουν στο Ισραήλ και να γίνουν πολίτες του τότε νεοσύστατου εβραϊκού κράτους. Στην οικονομική αντιμετώπιση του προβλήματος βοήθησε άποτελεσματικά η «Τζόιντ».

Μεταξύ των άποκατασταθέντων τότε στο Ισραήλ, ήσαν οί: Σαλβατώρ Κοέν, Μεναχέμ Μπενσιών, Έλεν Μπέζα και Σαλβατώρ Μινέρβο (πού πέθανε πρόσφατα).

Άξίζει κάθε τιμή στη μνήμη όλων εκείνων που συνέβαλαν για την έπίτευξη του θεάρεστου αυτού έργου.

ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Έπίσκεψη του Πάπα σέ Συναγωγή

Η πρώτη στην ιστορία έπίσκεψη ενός Πάπα σέ Συναγωγή έλαβε χώρα την Κυριακή 13 Απριλίου 1986, όταν ο Πάπας Ιωάννης - Παύλος Β' έπισκέφθηκε την κεντρική Συναγωγή της Ρώμης, όπου τον υποδέχθηκε ο Αρχираββίνος Έλιο Τόαφ.

Έβραίοι και Καθολικοί παρατηρητές θεωρούν σημαντική την άπόφαση του Πάπα να έπισκεφθεί την πλησιέστερη προς τη Βασιλική του Αγ. Πέτρου Συναγωγή, που άνήκει στην άρχαιότερη Ισραηλιτική Κοινότητα της Δύσης και βρίσκεται



έντός του αρχαίου γκέττο της Ρώμης. Η έπίσκεψη, τόνισαν, θά ήταν άδιδανόητη πριν άπό την Οικουμενική Σύνοδο του Βατικανού και την πρό είκοσαετίας έκδοση της διακηρύξεως «Nostra Aetate», που απέβαλε την κατηγορία της Θεοκτονίας και κατεδίκασε τόν άντισιμιτισμό.

Η έπίσκεψη προβλέπεται ότι θά άποτελέσει ένα καινούργιο σημαντικό βήμα στο διάλογο Καθολικής Έκκλησίας - Ιουδαϊσμού.

★ «Ο ευσέβης Χριστιανός που θά δει τόν Πάπα να προσέχειται σέ μία Συναγωγή άπό κοινού μέ Έβραίους, δέν θά πιστεύει πλέον ότι οί Έβραίοι είναι κατάρατοι του Θεού», τόνισε ο Αρχираββίνος Έλιο Τόαφ.

Την παραπάνω δήλωση έκανε κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου, σχολιάζοντας την ανακοίνωση του Βατικανού για την έπίσκεψη του Πάπα στη Συναγωγή της Ρώμης.

Έπαινώντας τη «θαρραλέα χειρονομία» του Πάπα, ο Αρχираββίνος είπε ότι «διακατέχεται άπό άνάμικτα συναισθήματα ίκανοποίησεως και συγκινήσεως, ένθυμούμενος τά τραγικά γεγονότα του παρελθόντος». Καί πρόσθεσε: «Θά υποδεχθούμε τόν Πάπα στη Συναγωγή μας και θά πιστοποιήσουμε τη θέλησή μας να συνεργασθούμε μαζί του για την έπαναβεβαίωση των κοινών ήθικων, θρησκευτικών και κοινωνικών άξιών που θά πρέπει να έπαναφέρουν την ανθρωπότητα στην όδό της πίστης, της δικαιοσύνης και της ειρήνης».

Ο Αρχираββίνος Τόαφ άναφέρθηκε έπίσης σέ κάποιες «παραφωνίες» που πρόσφατα άκούσθηκαν σέ κηρύγματα του Πάπα, προσθέτοντας ότι «αυτά τά θέματα διασαφηνίζονται μέσω συνομιλιών»...

Ο πρόεδρος της Έκτελεστικής Έπιτροπής του Διεθνούς Συμβουλίου Έβραίων και Χριστιανών σέρ Σίγκμοντ Στέρνμπεργκ χαιρέτισε κι αυτός ένθερμα την ανακοίνωση της έπισκέψεως του Πάπα στη Συναγωγή της Ρώμης.

(«Τζούις Κρόνικαλ», 21.3.1986)

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Στό τεύχος 83 - 84 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1986) των «Χρονικών», στη σελίδα 5 και 6, άναφέρθηκε: ο Μητροπολίτης Δημητριάδος Χριστόδουλος, ένώ πρόκειται περί του άειμνήστου Μητροπολίτη Δημητριάδος Ιωακείμ, όπως και τό κείμενο άναφέρει.

Μίριαμ Νόβιτς: Τό πέρασμα τῶν βαρβάρων

★ Ὅταν ὁ κ. Δημ. Νικολαΐδης, Πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Φιλίας «Ἑλλάς - Ἰσραήλ» Ἀθηνῶν μοῦ ἀνεκοίνωσε τὴν ἐπαινετὴ, ἐπικαιρὴ καὶ σκόπιμὴ ἀπόφαση τοῦ Δ. Συμβουλίου του γιὰ τὴ μετάφραση στὰ ἑλληνικὰ τοῦ ἔργου τῆς κας Μίριαμ Νόβιτς, αἰσθάνθηκα τὴ συγκλονιστικὴ ικανοποίησιν ἑνὸς χρέους ποῦ περιέμενε τὴν ικανοποίησιν του.

Ἡ τιμητικὴ ἀνάθεση σέ μένα τῆς εὐθύνης γιὰ τὴ μεταγλώττιση ἑνὸς κλασικοῦ πιά κειμένου, ἑνὸς «ντοκουμέντου», ἢ πιὸ σωστὰ μιᾶς ζωντανῆς, παλλόμενης καὶ τραγικῆς μαρτυρίας τῆς ἀνήκουστης γενοκτονίας, μοῦ χάρισε τὴν πολὺτιμὴ εὐκαιρία ν' ἀνταποκριθῶ στὸ ἱερό τοῦτο χρέος.

Τὰ τρία προλογικὰ κείμενα ποῦ προτάσσονται σέ τούτῃ τὴν πρώτη νεοελληνικὴ ἔκδοση — τοῦ Δημ. Νικολαΐδου, τῆς ἰδίας τῆς συγγραφῆς καὶ τοῦ Λεῶν Πολιάκωφ — σκιαγραφοῦν ἔντονα τόσο τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἔργου τῆς σάν «ἀπόστολου τῆς ἀνάμνησης», μέσα ἀπὸ τὰ κείμενά της ὅσο — κυρίως — ἀπὸ τὸ Λοχαμεῖ - Χαγκεταῶθ — μαζί μέ τὴν ἀκαταπόνητὴ δραστηριότητά της γιὰ τὴ συγκέντρωση, ταξινόμηση, ἀξιολόγηση καὶ συστηματικὴ προβολή σ' ὅλο τὸν πολιτισμένο κόσμον τῶν στοιχείων ποῦ συνθέτουν τὴ σχεδὸν ἀπαράδεκτη εἰκόνα μιᾶς περιόδου ποῦ δὲν φαίνεται νὰ ἔχει τὸ ὁμοίον τῆς στὴν παγκόσμια ἱστορία.

Ἐδῶ καὶ σαράντα χρόνια ἡ κ. Μίριαμ Νόβιτς, κατέστη-

σε ἀξίωμα τῆς ζωῆς της — ἐν ὀνόματι τῶν 6.000.000 ὁμοθρήσκων της — ποῦ χάθηκαν στὰ κρεματορία τοῦ Ἀουσβιτς, τοῦ Μπερκενάου, τοῦ Τερεζιενστάτ, τῆς Τρεμπλίνκα, τοῦ Νταχάου καὶ τῶσων ἄλλων — ν' ἀναγεῖρει στὴ μνήμη τους τὸ ἀφθαρτὸ μνημεῖο ἑνὸς γενοκτονικοῦ ὁλοκαυτώματος, ἀλλά, ταυτόχρονα, νὰ διατηρήσει καὶ νὰ ὑπογραμμίσαι, μέσα ἀπὸ ἀπόλυτα ἡλεγμένα ἱστορικὰ γεγονότα, τὸ μέγεθος ἑνὸς ἠθικοῦ ξεπεσμοῦ ποῦ σάρωσε — γιὰ χρόνια — τὴ γηραιὰ ἡπειρο.

Κι ἀκόμη, νὰ προβάλει τὸ ἐπιτακτικὸ αἶτημα κάθε ἀνθρώπου τῆς συνείδησής ποῦ θὰ μπορούσε νὰ συνοψισθεῖ στὴ λακωνικὴ καὶ ὅμως τόσο ἀπελπιστικὰ κραυγαλέα διαμαρτυρία: «Ποτέ πιά!».

Τόσο τὸ τραγικὸ ἐπιβλητικὸ μουσεῖο τοῦ Ὀλοκαυτώματος, τὸ «Λοχαμεῖ - Χαγκεταῶθ» (τὸ Γκέττο τῶν Ἀγωνιστῶν), ποῦ ὕψωσε γιὰ νὰ διαιωνισθεῖ ἡ μνήμη τῶν θυμάτων καὶ ἡ μνήμη ἑνὸς ἐγκλήματος, ὅσο καὶ ὁ ἀποστολικὸς τῆς ρόλος γιὰ νὰ φανερώσει τὴν ἀλήθεια ἀνάμεσα στὰ ἔθνη, φέρνουν στὸ νοῦ τὸ διαφωτιστικὸ ἔργο τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν Παύλου, ὅταν διακηρύττει: «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἡγωνισάμην, τὴν πίστιν τετήρηκα...».

Ἡ κα Μίριαμ Νόβιτς, διαπρύσιος κήρυκας, βροντοφωνεῖ τὴν **Εἰρήνην**, τὴν **Ἀδελφοσύνην**, τὴν **Ἀγάπην**, ἐν ὀνόματι ἐκείνων ποῦ ἡ θυσία τους θὰ ὑπογραμμίσαι ἀνὰ τοὺς αἰῶνες τὸ φρικαλέο πρόσωπο τοῦ τυφλοῦ φυλετικοῦ μίσους μέ ὅλες τίς πολλαπλὰ καταστρεπτικὲς συνέπειές του.

Γιώργος Ζωγραφάκης

Γ.Θ. Βαφοπούλου: Τό τέλος (Θεσσαλονίκη: Ἰανός).

★ Ὅπως σημειώνεται προλογικὰ, αὐτὴ εἶναι ἡ στερνὴ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ πολυσελίδου, πλούσιου καὶ πολυτιμυμένου ἔργου τοῦ Γ.Θ. Βαφοπούλου. «Τό τέλος», ἀναφέρεται ὅτι «ὀριοθετεῖ καὶ τὸ τέρμα μιᾶς ἐξηνταεξάχρονης πορείας, στὴν ὁποία εἶναι συνεχῶς παρούσα μιὰ κρίση αὐτογνωσίας». Στὴ συλλογὴ αὐτὴ περιλαμβάνεται καὶ τὸ ἀριστουργηματικὸ ποίημα «Ἀουσβιτς - Ἐλεγείον σέ μιὰ ξανθὴ κοτσίδα», ἐμπνευσμένο καὶ ἀφιερωμένο στὶς μικρὲς Ραχήλ ὅλου τοῦ κόσμου.

Χανῶφ Μπαρτάβ: Ντάντο - ἔτσι νικήσαμε στὸν πό-

★ **λεμον τοῦ Γιόμ Κιμπούρ** (Ἐκδόσεις Π. Καλότυχος, Καλύμνου 29, 11251 Ἀθήνα).

Στὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ περιγράφεται ἡ ἱστορία τοῦ Νταβὶν Ἐλαζάρ, ἑνὸς Ἑβραίου ἀπὸ τὴ Γιουγκοσλαβία, ποῦ ἀφοῦ ἔφηβος μετανάστευσε στὴν Παλαιστίνη, ἐνσωματώθηκε καὶ ἀφομοιώθηκε στὴν κοινωνία τοῦ νεοῖδρυθέντος κράτους τοῦ Ἰσραήλ, τελικὰ ἀνάλωσε τὴ ζωὴ του στὶς Ἀμυντικὲς Ἰσραηλινὲς Δυνάμεις γιὰ νὰ γίνῃ ὁ 9ος ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου καὶ νὰ τίς ὁδηγήσει, σέ ἡλικία 48 ἐτῶν, στὴ νίκη τοῦ πολέμου τοῦ Γιόμ Κιμπούρ.

Στὶς σελίδες αὐτές, ὁ ἀναγνώστης θὰ βρεῖ ὅλα σχεδὸν τὰ στοιχεῖα ποῦ συνθέτουν τὴ νεότερη πολιτικοστρατιωτικὴ ἱστορία τοῦ Ἰσραήλ καὶ τὴν κοινωνικὴ του ἐξέλιξη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ μεσοπολέμου ἕως τίς ἡμέρες μας.

Στὸ δεῦτερο μέρος περιγράφεται ἀπλά, μέρα μέ τὴ μέ-

ρα, ὥρα μέ τὴν ὥρα, ἡ ἐποποιία τῶν Ἑνόπλων Δυνάμεων τοῦ Ἰσραήλ, ποῦ ἀφοῦ αἰφνιδιάστηκαν τὴν ἡμέρα τοῦ Γιόμ Κιμπούρ (τὸ πῶς περιγράφεται) ἀνέτρεψαν τὴν πιὸ κρίσιμη κατάσταση ποῦ ἀντιμετώπισαν ποτὲ καὶ ἔφθασαν μετὰ ἀπὸ 20 μέρες σέ ἕνα νικηφόρο τέλος τοῦ πολέμου, χάρις στὸ ὁποῖο κατακυρώθηκε στὴ διεθνή συνείδηση σάν ἀμετάκλητο ἱστορικὸ γεγονὸς ἡ ἐπανεμφάνιση τοῦ κράτους τοῦ Ἰσραήλ ἐπειτα ἀπὸ τὴ διασπορά τοῦ γένους τῶν Ἑβραίων ἐπὶ δεκάδες αἰῶνες καὶ τὸ ὁλοκαύτωμα τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐθνότητος στὴ διάρκεια τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελὴ 2-104 39 ΑΘΗΝΑ

τηλ. 88.39.951

Υπεύθυνος σύμφωνα μέ τὸ Νόμο:
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Κ.Ι.Σ. Ἰωσήφ Λόβιγγερ
Σουρμελὴ 2

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ



עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)